

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Informacijos visuomenės studijų centras

Paulius Šironas
Informacijos visuomenės studijų
magistro darbas

NEVERBALINĖ KŪNO RAIŠKA DAUGIALYPĖJE TERPĖJE
(LIETUVA, 2000-2008)

Vadovė dr. R. Matkevičienė

Vilnius, 2009

Baigiamąjį darbą „Neverbalinė kūno raiška daugialypėje terpėje (Lietuva, 2000-2008)“, patvirtintą Filosofijos fakulteto dekanı įsakymu Nr., parengiau savarankiškai, galutinai suredagavau ir įteikiau vadovui.

2009 01 21

P. Šironas

Baigiamasis darbas **atitinka** (neatitinka) MA darbams keliamus reikalavimus ir gali būti ginamas

2009 01 21

dr. R. Matkevičienė

Baigiamasis darbas su vadovo tarpininkavimu gautas

2009 01 21

Informacijos visuomenės studijų administratorė A. Misiūnaitė

Turinys

NEVERBALINĖ KŪNO RAIŠKA DAUGIALYPĖJE TERPĖJE (LIETUVA, 2000-2008)	
SANTRAUKA.....	3
NONVERBAL BODY EXPRESSION IN MULTIMEDIA (LITHUANIA, 2000-2008)	
SUMMARY.....	4
Įvadas.....	5
I. KŪNO ONTOLOGIJOS PROBLEMATIKA DAUGIALYPĖJE TERPĖJE.....	7
1.1 Tradicinės kūno ir neverbalinės raiškos teorijos.....	7
1.2 Žmogaus būklė – tarp kūniškumo ir simuliacijos.....	11
1.3 Tête-à-tête santykio niveliacija.....	14
1.4 Hiperrealybės sumodeliuota performatyvi lytis.....	16
1.5 Žmogaus identitetas kaip „kūnas be įvaizdžio“.....	18
II. EMPIRINĖ KŪNO RAIŠKOS DAUGIALYPĖJE TERPĖJE ANALIZĖ.....	22
2.1 Internetas kaip priežastis savivokai keistis.....	22
2.2 Naują santykį su kūnu nulėmęs realybės šou fenomenas.....	25
2.3 Paraverbalinę kūno raišką reprezentuojanti media.....	27
2.4 Vizualinė kultūra – virtualaus kūno atsiradimo realizatorė.....	31
2.5 Virtualios metafizikos grėsmės.....	34
2.6 Postžmogus – postbiologinis veikėjas.....	38
Išvados.....	44

NEVERBALINĖ KŪNO RAIŠKA DAUGIALYPĖJE TERPĖJE (LIETUVA, 2000-2008)

SANTRAUKA

Magistro darbe „Neverbalinė kūno raiška daugialypėje terpėje (Lietuva, 2000-2008)“ analizuojama žmogaus kūno ir jo neverbalinės kalbos evoliucija įsigalint daugialypėje terpei. Remiantis teoriniais ir praktiniais pavyzdžiais, įrodinėjama, kad mass medių veikiamas žmogaus kūnas peržengia iki šiol jam taikytas fizines dimensijas. XXI amžiaus pradžioje kūno raiškos apibrėžimai susiję su terpėmis, kuriose ji pasireiškia. Nuosekliai aptariamas tradicinis kūnas, vėliau analizuojami pokyčiai žmoguje jam prisitaikant prie galimybės perkelti savo gyvenimą į hiperrealybę bei esminiais bruožais aptariamas galutinai virtualus ir schematizuotas žmogaus kūnas. Tuo pat metu pradžioje aptariama neverbalinė kūno raiška, išskiriant jos kategorijas, o vėlesnėse dėstymo dalyse įvertinama jos kaita su kartu vykstančiais kūno pokyčiais. Šio darbo pastabos, tyrimai ir analizė laikytina akademinų diskusijų dalimi.

Reikšminiai žodžiai:

cyborgas, daugialypė terpė, kūno raiška, mass media, neverbalinė komunikacija.

NONVERBAL BODY EXPRESSION IN MULTIMEDIA (LITHUANIA, 2000-2008)

SUMMARY

In master work „Nonverbal Body Expression in Multimedia (Lithuania, 2000-2008)“ is analysed evolution of human body and it's nonverbal language which are dependent on multimedia. According to theoretical and practical examples it is argued that mass media supported human body overstep physical dimensions that are still aimed at it. Definitions of body expression become associated with environments where it displays at the beginning of XXI century. Successively discussed traditional body and it's expression, later are analysed changes in person while he adapts with a chance to adjourn his life to hyperreality and at the end in main points is discussed totally virtual and technological human body. At the same time here is discussed nonverbal body expression, separated it's categories and in later parts postgraduate values it's alternation with body changings. All jottings, researches, and analysis should be consider as a part of academical dispute.

Significant words:

cyborg, body expression, mass media, multimedia, nonverbal communication.

Ivadas

Problema: tokie sociologai, kaip McLuhanas, Baudrillardas ar Baumanas individų kūno raiškos pokyčius pirmiausia sieja su mass medių plėtra. Šiame diskurse mokslinių diskusijų centre atsidūrė žmogus, kuriam apibrėžti tenka ieškoti naujų definicijų, išplečiančių fizinio kūno ir jo neverbalikos bruožus bei galimybes. Norint tai išsiaiškinti, būtina išanalizuoti pastaraisiais metais vykstantį biologinio kūno virsmą jam tampant virtualiu. Šiam procesui išgryninti nepakanka apžvelgti technikos naujoves ir jų taikymą kuriant naujos kartos kūną su jo neverbaline raiška, tačiau dera įvertinti ir visuomenės pasiruošimą, prisitaikymą prie naujos būties formos bei jos visišką įsiliejimą į daugialypę terpę. Pastarosios problemos aiškinimas dominuoja šiame darbe.

Aktualumas: įrodinėjimuose telkiamasi į ne iki galo ištirtus ir tik informacijos visuomenei būdingus aspektus. Magistrantas pateikia postmodernios visuomenės būklės vertinimą, bandydamas atskleisti neverbalinės kūno kalbos apraiškas daugialypėje terpėje, nenutoldamas nuo teorinių ir remdamasis praktiniais pavyzdžiais. Šio darbo įrodinėjimais gali paskatinti mokslininkus ieškoti išsamesnių priežasčių, aiškinantis, kaip ir kodėl individai apsisprendžia virtualizuoti savo neverbalinę biologinio kūno raišką, kuri yra asmeniškiausias kiekvieno santykis su savimi ir kitais žmonėmis.

Tezė: pasaulyje ir Lietuvoje pastebimas virsmas, kai žmogaus kūnas ir jo neverbalinė raiška daugialypėje terpėje tampa schematizuoti. Pirmieji požymiai matomi analizuojant pokyčius dabartinėje fizinių individų visuomenėje, o galutiniai pasikeitimai išvelgtini reaguojant į mokslininkų konstruojamus ateities žmones.

Tikslas: nustatyti, kaip vyksta žmogaus kūno ir jo neverbalinės kalbos schematizacija daugialypėje terpėje, įvertinant aplinkybę, kad šios aplinkos išsigalėjimas iš esmės keičia visuotinį kūno suvokimą ir kiekvieno individo santykį su kūnu.

Uždaviniai:

- a) apibrėžti fizinio kūno sąvoką, kuri darbe minima kaip tradicinė, taip pat nurodyti teorines ištakas sociologijoje, kai kūno kalba tapo lygiaverte žodinei kalbai,
- b) įvertinti, kas lemia tradicinio kūno raiškos plėtrą daugialypėje terpėje,
- c) iširti, kokios daugialypės terpės sąsajos su didėjančiu vartojimu ir kokią įtaką tai inspiruoja kūno tapatybės formavimui,
- d) atskleisti, kurie su daugialype terpe susiję aspektai lemia kūno raiškos pokyčius Lietuvoje, lyginant juos su pasaulinėmis tendencijomis,
- e) numatyti žmogaus kūno ir jo neverbalinės raiškos vystymąsi.

1. Hipotezė: neverbalikos reiškiniai taikytini nebe tik tradicinėse, bet ir naujose erdvėse.

2. Hipotezė: tradiciniam kūnui pradedami taikyti techniniai parametrai, o neverbaliką keičia mechaniniai simboliai.

Metodika: darbas paremtas oficialiais Europos Sąjungos statistikos agentūros (Eurostat) ir Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės antriniais statistiniais duomenimis. Analizuojamos McLuhano, Baudrillardo, Baumano, Giddenso, Deleuzės, Guattario, Tereškino, Pečiulio teorijos. Taip pat pateikiamas magistranto 2008 05 30 – 2008 08 30 atliktas tyrimas dalyvaujant, kai stebėtojo vaidmuo atitiko pilną dalyvavimą. Tyrimas vyko Lietuvos nacionalinio radijo Naujienų tarnyboje ir dėstymo dalyje įtraukiamas kaip vienas iš šio darbo tikslo įrodymų.

Darbo struktūra: magistro darbą sudaro 2 pagrindiniai skyriai, kurie suskirstyti į smulkesnes dalis. Pirmame skyriuje apžvelgiama tradicinė kūno savoka ir neverbalinės kalbos esminiai bruožai. Vėliau nuosekliai analizuojama neverbalinės kūno raiškos problematika daugialypėje terpėje. Čia aptariamos ir tos realaus gyvenimo sritys, kurios kelia daugiausiai problemų aiškinantis galimas pasekmes jas perkeliant į daugialypę terpę. Antrame skyriuje tiriama šios srities padėtis Lietuvoje. Koncentruojamasi į mass medių (internetu, televizijos, radijo) ir žmonių vizualinės kultūros vartojimą kaip svarbiausius neverbalinės raiškos kaitos rodiklius. Pastarojo skyriaus pabaigoje aptariamos Lietuvos ir pasaulio prognozės, numatomos neverbalinės kūno raiškos perspektyvoje. Pabaigoje glaustai išvardintos magistriniame darbe išryškėję išvados. Jeigu rašant darbą išsikristalizuotų ir nesusiję su šio darbo tema išvados, jos bus įvardintos kaip rekomenduotinos tyrinėti kitiems panašaus pobūdžio darbų autoriams.

Literatūra: pagrindiniai autoriai, kuriais remiamasi darbe yra: McLuhanas, Baudrillardas, Giddensas, Deleuzė, Baumanas, Tereškinas, Pečiulis ir kiti Lietuvos bei užsienio akademiniai autoriai, pavyzdžiui, Buthler, Andrijauskas, Goodas, Goffmanas, kt. Taip pat cituojami technologinių sričių pasauliniai ekspertai, remiamasi Eurostato ir Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

I. KŪNO ONTOLOGIJOS PROBLEMATIKA DAUGIALYPĖJE TERPĖJE

1.1 Tradicinės kūno ir neverbalinės raiškos teorijos

Tradiciškai žmogaus kūno definicija apibrėžiama siejant jį su biologinėmis funkcijomis – „Fizinė žmogaus organizmo substancija, sudaryta iš gyvybinių ląstelių ir ypatingos ląstelinės medžiagos, vieningai veikiančių audiniuose, organuose ir sistemose.“ (Encyclopædia Britannica, interaktyvus) Biologiniam kūnui būdingas gimimas ir mirtis. „Gimimas – vaiko gimdymo procesas iš gimdos, mirtis – visiškas gyvybinių procesų nutrūkimas, kuris galiausiai išstinka visus gyvus organizmus.“ (ten pat) Šioje enciklopedijoje yra pastaba, kad paslaptis ir prietarai visada temdė žmogaus mirties faktą, todėl tiksli šio fakto definicija skirtingų kultūrų ir legalių santvarkų vertinama kontraversiškai. Siekdami pilnavertiškiau įvertinti kūno raiškos svarbą komunikacijos diskurse, atsižvelgsime į Diurkheimo, kurį analizuoja Janssenas ir Verheggenas, konstruojamą platesnę žmogaus kūno sąvoką. Diurkheimas ją dalija į antagonistines dalis – materiją ir sielą. Tačiau pabrėžia, kad vienas be kito negali būti analizuojami socializacijos procese. (Janssenas, Verheggenas, 1997, 305) Toks Diurkheimo teiginys rodo, kad komunikacijos teorijoje žmogus vertintinas kaip maštanti būtybė arba maštantis organizmas, išsamiau tariant, neverbalinė komunikacija¹ nulemta žmogaus mąstymo ir/arba gebėjimo kūnu išreikšti reakciją į aplinką. Šiame darbe tradiciniam kūnui apibrėžti remsimės čia apžvelgtais komponentais.

Kūno kalba (raiška) – neverbalinės komunikacijos procesas per sąmoningus ar nesąmoningus gestus ir judesius. (Oxford University, interaktyvus, 2008) Kolumbijos universiteto enciklopedijoje dar prirašyta, jog kai kuri neverbalinė raiška vienodai suvokiama skirtingų kultūrų, o kai kuri būdinga tik konkrečioje kultūroje. Kūno kalbos sąvokos apibrėžimas vertintinas kaip vienas iš esminių argumentų, kad kūnas nėra tik materija, bet ir jausti bei maštyti gebantis organizmas, kuriuo verbaliai ir neverbaliai perteikiama informacija. Šio darbo kontekste reikšminga ir kūniškumo samprata, kurią taikliai išreiškia Kačerauskas: „Kūniškumas yra egzistencinės kūrybos veiksnys kaip mūsų kūno ir aplinkos sąveika“ (Kačerauskas, 2008, 72)

Pirmieji maštytojai, ėmęsi analizuoti kūno raišką, buvo graikų filosofai Platonas (422-347 m. pr. Kr.) ir Aristotelis (384-322 m. pr. Kr.) Pastarasis teigė, kad „Tik mintis ateina iš kitur, kad ji vienintelė yra dieviška, nes kūniškoji tikrovė visiškai nesusijusi su gebėjimu maštyti.“ (Reaper, Smith, 1995, 24) Iki XIX amžiaus pabaigos ši idėja dominavo sociologijoje, kol prie šios temos grįžo vokiečių sociologas Weberis, kuris rašė, jog žmonių elgesyje objektyvumo nėra. Jo

¹ *Neverbalinė komunikacija* (angl. nonverbal communication) – tai informacijos perdavimas nenaudojant įprastinių žodinių pranešimų (Lahiff, Penrose, 381, 1997)

apibendrinimus netrukus išplėtojo simbolinio interakcionizmo atstovai Meadas ir Blumeris. Esminis šių sociologų argumentas buvo, kad žmogus vertina kitų veiksmus bei pats vartoja tam tikrus simbolius bei kūno kalbą atsižvelgdamas į savo kultūroje vyraujančias ir visiems suprantamas reikšmes. (Blumer, 1998, 147-56)

Meadas teigė, kad panašūs procesai vyksta ir tarp gyvūnų, tačiau tai jau nesimbolinė sąveika, nes nėra sąmoninga, o sąmoningas socialinis procesas, būdingas tik žmonėms, yra simbolinė sąveika, kai komunikacijoje vartojama ne tik kalba, tačiau ir įvairūs simboliai ar ženklai, padedantys geriau ir greičiau suprasti vieniems kitus. Turima omenyje, kad žmogus turi tokias pat jusles kaip gyvūnai: reagavimą į kvapus, garsus, vaizdus, bet išnaudoja juos kūrybingiau ir apgalvotose situacijose. Tai yra nuolatinis procesas, nes ženklų daugėja: vieno individo asmeninė neverbalinė išraiška gali virsti visuotinai suprantama, perimama. (Leonavičius, 1998, 136-146)

Aiškindami neverbalinės kūno kalbos reikšmę komunikacijos diskurse, simbolinio interakcionizmo atstovai pradeda nuo bendrybių, t.y. nuo tada, kai tik žmonija atsirado. Jie tvirtina, kad žmogaus kūnas ne statiška organų visuma, tačiau priemonė, kuri paklūsta individo valiai, kalbanti simboliais, taip dalyvaudama komunikaciniame procese. Todėl kūnui daro įtaką psichologija, kultūra bei jo gyvenama aplinka. „Reikšmingi gestai, naudojantys simbolius, visada suponuoja kiekvieno komunikacijos dalyvio sugebėjimą vizualizuoti savo paties veiksmą kito požiūrio pagalba bei atlikti ar įsijausti į kito individo vaidmenį.“ (ten pat, 141) Ilgainiui gestai, mimika ar kiti kūno kalbos simboliai tampa taip išugdomi, kad nebereikia specialiai galvoti apie juos, nes konkretaus individo gyvenamosios vietos asmenys jį supranta dažnai ir be verbalinių nuorodų.

Kalbant apie tradicinį kūną ir neverbalinę raišką, svarbus vaidmuo tenka tarpkultūrinei komunikacijai – keitimosi informacija procesui tarp žmonių, atstovaujančių skirtingoms kultūroms. (Baršauskienė, Ivaškevičienė, 2005, 101) Autorės pastebi, kad tokia komunikacija priklauso ne nuo dviejų atskirų individų, bet nulemta subkultūrų, nuo kurių priklauso, kaip viena ir kita pusė supras kurį nors neverbalinės kalbos akcentą. Kitaip tariant, tarpkultūrinis bendravimas išplečia žmogaus kūnu perduodamų simbolių spektrą. Padidėjusio simbolių kiekio suvokimui įtaką daro tokie elementai, kaip šalies istorija, asmeninė patirtis, religija, auklėjimas, išsilavinimas, domėjimosi sritys, etc.

Neverbalinės komunikacijos kanalus įmanoma suskaidyti į tris kategorijas:

1. „Vizualiai gaunamą informaciją, kai gavėjas mato siuntėjo ženklus ir interpretuoja komunikacinius signalus (poza, gestai, veido išraiška, šypsena, akių kontaktas ir kt.).
2. Neverbaliniai signalai suvokiami per prisilietimus (rankos paspaudimas, patapšnojimas per petį, bučinys ir kt.).

3. Neverbaliniai signalai gavėją pasiekia per kitus šaltinius (atstumas, kvapas, laikas, aplinka ir kt).“ (ten pat, 76)

Meadas aiškina, kad socializacijos procese pirmuosius neverbalinės kūno kalbos požymius išreiškia vaikai, kurie negalėdami kalbėti savo norus išreiškia veido išraiškomis, šypsena ar pan. Vėliau per žaidimus, vaidybą šie bruožai yra ugdomi, išgryninami gestai, mimika. Perpratę lokaliai aplinkai būdingus kūno kalba išreiškiamus signalus, žmonės juos išbando keliaudami kitose kultūrose, taip praturtindami savo neverbalinę kalbą ir bandydami suprasti svetimą. Todėl šios srities žinias gilina komunikacijos mokslo atstovai kooperuodamiesi su sociologais ir aiškindamiesi, kas lemia sėkmingą bendravimą, susitarimų siekimą diplomatijoje ir kasdieniuose pokalbiuose. Moksliniais tyrimais atskleista, kad žmonės įsimena tik 7 procentus verbalinės (žodinės) informacijos. O gestus, mimiką bei išvaizdą – 55 %. Jei prie pastarųjų prijungtume balso toną, tembrą, kalbėjimo greitį, kurie sudaro 38 nuošimčius, neverbalinė komunikacija sudarytų 93 procentus įsimenamos informacijos. (Pečiulis, 2004, 25) Derėtų pastebėti, kad minėti faktai byloja apie pasaulinį vidurkį, nes vienai kultūrai būdingas kūno kalbos dominavimas nereiškia, kad ir kitoje kultūroje tam suteikiama tokia pat reikšmė. Pagal tai, kokią reikšmę kūno kalba turi atitinkamoje kultūroje, antropologas Holas jas skirsto į aukšto konteksto ir žemo konteksto. Pavyzdžiui, japonai, arabai, Viduržemio jūros šalys yra aukšto konteksto lygio, todėl jiems neverbalika yra svarbi komunikuojant, o tokios kaip Jungtinės Amerikos Valstijos, Vokietija, Skandinavijos šalys ar Lietuva yra žemo konteksto valstybės, nes čia kūno kalbos vaidmuo bendraujant yra vidutinis arba menkas. (Hall, 1983, 6-7)

Spies ar Pečiulis daug dėmesio skiria oficialiajam bendravimui ir elgesio normoms. Jie moko žmones, kaip elgtis atėjus pas įmonės vadovą, galbūt būsimą darbdavį, į televiziją, tačiau kalba jau ne tik apie veido mimikas, bet ir sėdėjimo pozas, rankos padavimo reikšmę pasisveikinant, šukuoseną, įvairias aprangos detales ar puošybos atributus. Šiuolaikiniai vadovai kreipia dėmesį į kiekvieną žmogaus elgesio momentą nuo pasibeldimo į duris iki atsisveikinimo. Sėkmingam susikalbėjimui tarp skirtingų kultūrų per kūno kalbą išlieka svarbus sau svetimos aplinkos pažinimas. „Norėdami efektyviai komunikuoti su kitų kultūrų ar subkultūrų žmonėmis, mes turime domėtis istorija, papročiais, tradicijomis, kalba, jos kultūra, elgesio normomis ir kt.“ (Baršauskienė, Ivaškevičienė, 2005, 108)

Aptardami Diurkheimo pastabą, kad žmogaus kūnas neatsiejamas nuo dvasios, mąstymo, bendravimo, individui tenka apibrėžti savo kūno identitetą² bei apsispręsti, prie kokios socialinės grupės priskirti save. Šio darbo atveju, esminis identiteto rodiklis – lytis, kuri tradiciškai

² Identitetas (angl. identity) – ko nors apibrėžtumas, individualumas, *tapatybė*; visiškas, iki smulkiausių detalių, sutapimas; 2. psichol. asmenybės vidinė vienovė, išgyvenama kaip savo paties aš (TŽŽ, 2001, 310)

įvertinama kaip vyriška ir moteriška. Nuo lyties priklauso kiekvieno individo rolės bei pareigos vienoje ar kitoje kultūroje. Pietrytinėse šalyse gali kilti nesusipratimų nepažįstant moters vaidmens konkrečioje bendruomenėje. Arabijoje moters pasirašytas dokumentas gali net neturėti galios, o nepažįstamo vyro moters pabučiavimas Indijoje gali reikšti gėdą, nepagarbą ir įžeidimą (Lopeta, interaktyvus, 2008). Moters bei vyro elgesio, jų vaidmenų pasiskirstymo stebėjimas ir kontrolė išlieka vienas iš dėmesio centrų ir šiandieninėje Lietuvoje. To įrodymas yra Lygių galimybių plėtros centro aktyvi veikla, nors kaip akstiną abejoti jo nešališkumu, galime vertinti faktą, kad centre nedirba nė vienas vyras (žr. <http://www.gap.lt>).

Remiantis šioje dalyje apžvelgta teorija ir atsižvelgiant į šių dienų Lietuvos padėtį, teigtina, kad tradicinė neverbalinė kalba keičiasi. Tokią išvalgą suponuoja daryti pastarųjų metų emigracijos ir imigracijos suaktyvėjimas, laisvas žmonių judėjimas Šengeno erdvei priklausančiose valstybėse. Galiausiai skirtingų kultūrų gilesnis pažinimas, taigi ir išplitęs kūno kalbos supratimas bei vartojimas veda prie išvadų: dažnėjančių Lietuvos emigrantų išsiliejimą į užsienio šalis, populiarėjančias vedybas su kitų kultūrų asmenimis (stat. dep. inf.). Tas pats pasakytina apie laisvalaikio leidimo formų gausėjimą, plintant iš svetur atkeliaujantiems žaidimams, darbovietėse skatinamos vidinės komunikacijos naujovės, anksčiau nebūdingos Lietuvoje, pasitaikantys religijos keitimo atvejai bei santykio su savo religija pokyčiai, joje atsirandant ir tik svetimose kultūrose išsisknijusių tradicijų, apeigų, išraiškų.

Šioje dalyje aptartos tradicinės kūno raiškos ypatybės analizuotinos tik realioje fizinėje aplinkoje ir tarp realių fizinių individų. Konkrečiau tariant, čia išdėstytos sąvokos ir teiginiai taikytini tyrinėjant žmonių kūnus ir jų neverbalinę komunikaciją aplinkose, kurios yra nepakitę nuo pat žmogaus evoliucijos pradžios. Kitoje šio skyriaus dalyje teoriškai analizuosime daugialypę terpę kaip veiksnį, nulėmusį ne tik kūno kalbos keitimąsi, bet ir paties biologinio kūno tapsmą virtualiu.

1.2 Žmogaus būklė – tarp kūniškumo ir simuliacijos

Įsitvirtinant daugialypei terpei³, prireikė koreguoti simbolinio interakcionizmo atstovų teoriją, nes ji reflektuotina tik kaip dalis, o ne visuma, komunikacijos kontekste. Iš akademinės aklavietės išvedė kanadiečių mokslininkas McLuhanas (1911-1980), pirmasis numatęs, kad tradicinis kūnas ir jo kalba, kuriuos apžvelgėme pirmoje šio darbo dalyje, ateityje turės pakaitalą, nulemtą naujos erdvės, būtent, daugialypės terpės. McLuhanas prognozavo, kad radikalų posūkį žmogaus kūno sąvokai nusakyti turės medijų plėtra pasaulyje. John cituoja McLuhaną: „Metas pradėti pereiti nuo teiginio, kad naujosios medijos egzistuoja prie gilesnio suvokimo, kad jos daro įtaką socialiniam gyvenimui.“ (John, 1990, 422)

Kaip aiškina Kappelmanas, McLuhanas išvelgė, kad ateityje bus išžėsta pati žmogaus sąvoka: „Išžėsimas atsiranda kai individas arba visuomenė daro arba naudoja ką nors tokiu būdu, kuris išplečia žmogaus kūno ir proto ribas iki naujos formos.“ (Kappelman, interaktyvus, 2001) Biologinio kūno tapimą virtualiu pagrindžia ir 1964 metais parašyta filosofo frazė „Media yra pranešimas“ (McLuhan, 2001, 7), kuria jis taikliai nusako, kad ateities medijos nebebus tarpininkai tarp individų bendraujant, bet ir pačios savarankiškai taps pranešimais.

McLuhano pavyzdžiu sekė ir kitas sociologas Baudrillardas, tačiau jo mąstymo diskursas griežtesnis postmodernumo atžvilgiu, implikuojantis tikrovės nykimą. Jo nuomone, medijose vaizduojamas biologinis kūnas niveliuojamas ištrinant jo metafizinę prasmę: „Tai tylus, mentalinis, molekulinis (bet ne veidrodinis) kūnas – metabolizuotas kūnas, netarpininkaujamas nei veiksmo, nei žvilgsnio. (...) Šis kūnas praradęs savąjį įvaizdį, savąją esmę ar, kitaip tariant, branduolį, todėl jo nebeįmanoma nei reprezentuoti, nei redukuoti į tam tikras genetines formules ar paaiškinti biocheminiais procesais.“ (Baudrillard, 1993, 121) Konkretizuodamas savo pastabas apie tikrovės nykimą, Baudrillardas vartoja dvi pagrindines kategorijas – simuliacija⁴ ir simuliakras⁵, – kurių pirmoji paaiškina medijų gebėjimą sugerti realybę, o antroji vertintina kaip padėtis, kada tušti ženklai nurodo patys į save ir kur reikšmė bei vertė neturi įtakos ar apskritai nedalyvauja procese.

³*Daugialypė terpė* (angl. multimedia, pranc. multimédia) – jungtinis tokių medijų, kaip televizija, radijas, fotografija ir internetas naudojimas reklamai ar viešinimui (Mifflin, interaktyvus, 2006)

⁴*Simuliacija* (lot. simulatio) – melagingas tikrovės vaizdavimas, norint suklaidinti, apgauti; apsimetimas, norint ko nors išvengti J. Baudrillardo medijų filosofijos kontekste tradicinė šio termino vartoseną modifikuojama, ir juo nusakomas dirbtinis tikrovės išryškinimas, (pa)dauginimas, hiperbolizavimas, „santirštis“. Visuotinis simuliacijos procesas, anot mąstytojo, pačiai tikrovei daro destruktvią įtaką – empirinė tikrovė nunyksta, ir jos vietą užima virtualioji hiperrealybė. (Barevičiūtė, 2008, 58)

⁵*Simuliakras* (lot. simulacrum) – šiuolaikinėje prancūzų filosofijoje šiuo terminu įvardijamas sąmonės fantomas, realumo iliuzija, atsirandanti nepriklausomai nuo objekto ir jo požymių. (ten pat, 59)

Baudrillardo kritikuojama hiperrealybė vis labiau įsigali vietoje tikrovės. Tokio rakurso pavyzdys – tik postmoderniajam laikotarpiui būdinga tendencija, kai internete savo tinklalapio neturintis ar apskritai daugialypėje terpėje neminimas žmogus laikomas neegzistuojančiu realybėje. Atkreipkime dėmesį, kad esminis individo tikslas tampa įsilieti į virtualią erdvę, o ne paisyti, teigiamame ar neigiamame kontekste jis bus paminėtas. Pastaba pagrindžia mąstytojo įvardintos vartotojiškos visuomenės ydą, kad kasdien skaitydami, matydami ar lytėdami gausybę ženklų ar garsų individai geba atsiminti tik dažniausiai pasikartojusius, tačiau juos vienus, be konteksto ir prasmės. Taigi tampa svarbu AR būti, o ne KAIP būti.

Baudrillardo įvardintoje hiperrealybėje mass medijos vaizduojami žmonės praranda kūnišką individualumą, o likusieji žvelgia į juos per televiziją, stebi internete, klauso per radiją bei skaito spaudoje kaip į siekiamybę priartėti prie tokių “idealų”. Būtent per tokią, Baudrillardo žodžiu, simuliaciją žmonių santykiai ir savo kūno pažinimas pakrypsta hiperrealybės link, kurioje ženklai ir įvaizdžiai tampa reikšmingesni už realų gyvenimą, savašis “aš” tampa fantazijos sukurtas veikėjas, kuris realiam kūnui užleidžia šalutinę reikšmę gyvenime. Tokius santykius susieję su tradicine terpe, matome, kad nebereikalinga neverbalinės komunikacijos kategorija, pagal kurią egzistuoja vizualiai gaunama informacija, kai gavėjas mato siuntėjo ženklus ir interpretuoja signalus. Pereinama iš neverbalinės komunikacijos į virtualią neverbalinę komunikaciją, nepriklausomą nuo kultūrų skirtingumo, kiekvieno žmogaus individualumo. Kita vertus, stebint intensyvėjantį gyvenimą virtualioje realybėje, Baudrillardo išvalgos gali kisti, nes tai pasakytina tik apie dabartį, kada daugialypė terpė įvardinama kaip rodiklis, kiek realus žmogus yra išitraukęs į hiperralybę. Negatyvus požiūris gali pasikeisti, kai visa žmonija taps įtinklinta ir bendravimas daugialypėje terpėje virs savaime suprantamu procesu. Tokiu atveju ši terpė gali tapti nebe dominante, o periferine priežastimi, kuri darys įtaką komunikacijai.

Kellneris tvirtina, kad Baudrillardas provokuoja visuomenę savo teiginiais, bet pripažįsta, jog kol kas šio sociologo teiginius paneigti sudėtinga. Tačiau kritikuoja išankstinį Baudrillardo nusiteikimą, kad medijos lemia negatyvią ateitį, o tiesioginė tarpasmeninė žmonių sąveika su visa neverbaline kalba – tik teigiama. “Tokia pozicija kuria binarinę dichotomiją tarp “gerosios” akis į akį komunikacijos bei “blogosios” medijų komunikacijos ir taip užtveria kelią faktui, kad tarpasmeninė komunikacija gali būti lygiai tokia pat manipuliacinė, iškreipta ir sudaiktinta, (...), kaip ir medijų komunikacija (...), nepaisydamas “atsakingos” ir “emancipuotos” medijų komunikacijos galimybių.” (Kellner, interaktyvus, 2006) Ši Kellnerio citata analizuotina kaip grįžimas prie mass medijų, mobiliųjų telefonų, interneto atsiradimo, primenant, kad šios priemonės yra sukurtos pačių žmonių ir priklauso nuo to, kokius jie vaizduoja save daugialypėje terpėje. Kitaip tariant, šios technologijos nebūtinai nukreiptos neigiama linkme ir nebūtinai

skatina melagingą savo kūno raišką hiperrealybėje, nors galimybės apgaulingai konstruoti savąjį “aš” daugialypėje terpėje yra neabejotinai didesnės negu anksčiau sukurtose medijose, kaip televizija ar radijas. Galiausiai manipuliacinio savęs pristatymo bei neteisingų interpretacijų yra ir analizuojant tradicinę kūno raišką, todėl atsakomybė neiškreiptai rodyti save tiek realybėje, tiek hiperrealybėje kol kas tenka kiekvienam realiam individui.

1.3 Tête-à-tête santykio niveliacija

„Mūsų visuomenė yra vartotojų visuomenė“. (Bauman, 2007a, 122) Kaip matyti Baumano analizėje, tokiai visuomenei atsirasti lemiamą įtaką turėjo mass medių plėtra. Savo teorijoje mąstytojas kritikuoja sumenkusį požiūrį į žmogaus kūną, o iš to ir individų santykius, tapusius efemeriškais bei nereikšmingais. Tai patvirtina kitoje jo knygoje „Likvidi meilė: apie žmonių ryšių trapumą“ esanti kvintesencija: „Virtualaus artumo atsiradimas paverčia žmonių ryšius dažnesniais ir paviršutiniškesniais, intensyvesniais ir kartu trumpesniais. Ryšiai tampa pernelyg seklūs ir trumpalaikiai, kad peraugtų į saitus.“ (Bauman, 2007b, 114) Vadinasi hiperrealybėje kūniškumo beesama tik tiek, kiek jis gali tarpininkauti siekiant asmeninio pasitenkinimo ar naudos, nykstant santykiams, kai kūnas vertinamas kaip aplinka dvasiai reikštis. Atsižvelgiant į Baumano kritiką, paaiškėja, kad būtent realaus kūno raiškos atsisakymas yra vienas iš pagrindinių laikinu ir paviršutinišku tapusio bendravimo priežastis.

Kaip galime iškristalizuoti Baumano apmąstymą apie požiūrį į žmogaus kūną virsmą? Postmodernybėje žmogaus kūnas netenka metafizinio prado, skiriančio jį nuo kitų gyvosios gamtos būtybių. Medių ir kūno sąsajas galime lyginti su pačiame biologiniame kūne esančiomis raudonosiomis kraujo ląstelėmis (eritrocitais), kurių funkcija iš kvėpavimo organų išnešioti deguonį po visą organizmą. Tik nagrinėjamu atveju kūnas tampa vienu iš gausybės techninio chaoso dalių, kurio tereikia akimirksniui pasitenkinti siekiant įgyvendinti nesibaigiančius troškimus. Dar giliau tyrinėjant Baumano teoriją, nureikšminto požiūrio į žmogaus kūną pradą slypi vartojimo kultūroje, kurioje kūnu pasinaudojama tik kaip priemone tikslui pasiekti. Tokių save tenkinančių tikslų, anot Baumano, yra daug, todėl žmogus galų gale įvertinamas kaip nereikalingas subjektas net valstybiniu mastu: „Galutinė suverenios valdžios sankcija pasirodė esanti teisė pašalinti asmenį iš žmonijos“ (Bauman, 2007b, 215) Tai pagrįsdamas, mąstytojas vietoje žmogiškųjų išteklių apibrėžimo vartoja sąvoką „žmogiškosios atliekos“. Dar daugiau, Baumanas žmonių ryšių trapumui įrėminti svarbią reikšmę teikia mass medioms, kurių veiklos nevaržo geografinis atstumas. Ši jo pastaba išryškėja šioje citatoje: „Artumui nebereikia fizinio buvimo netoliese, tačiau fizinis buvimas šalia daugiau nebelemia artumo.“ (ten pat, 114) Peršasi išvada, kad ir tam tikrai aplinkai ar kultūrai būdinga neverbalinė kalba nebetenka iki tol buvusios reikšmės žmonių santykiuose. Neverbalinės raiškos vaidmuo tarpkultūrinėje ir lokaloje komunikacijoje atitenka pranešimais tampančiomis medioms, apie kurias kalbėjo McLuhanas. Baumanas santykių trumpalaikiškumo išigalėjimui apibrėžti pateikia palyginimą, kai iškilus sunkumams realiame gyvenime žmonės aiškinasi santykius, tuo metu atsiradus medioms to nebereikia, nes pakanka vieno mygtuko paspaudimo, kad viskas būtų užbaigta.

Tai, kad biologinis žmogaus kūnas praranda iki šiol jam būdingą svarbą santykiuose, kreiptinas dėmesys į dar vieno mąstytojo – Giddenso – koncepciją. Jis kasdienį postmoderniojo laikmečio artimą žmonių bendravimą vadina „grynuoju santykiu“, kurio esminis bruožas kuo mažiau įsipareigoti kitam arba įsipareigoti tol, kol jis teikia pakankamai pasitenkinimo bei naudos.

Grynajam santykiui, kaip tik vartotojiškai visuomenei būdingam reiškiniui, anot Giddenso, svarbus intymumas. Tačiau šis intymumas istoriškai naujas, nes skiriasi nuo iki šiol gyvavusiojo, kuris visada buvo paremtas pasitikėjimu ir įsipareigojimu tiek kūniška, tiek dvasine prasme. Naujas todėl, kad XXI amžiuje nebeįmanoma įvardinti priežasčių, dėl kurių individai įsipareigoja vieni kitiems. Mąstytojas išvelgia riziką, teigdamas, kad tiek pasitikėjimas, tiek ir įsipareigojimas kiekvieno iš intymiojo santykio dalyvių gali būti suprantamas skirtingai, todėl toks santykis tarsi iš anksto užprogramuotas suirti. (Giddens, 1991, 37-97) Konkretizuojant sociologą, jeigu vienam individui kūniška neištikimybė jo grynojo santykio partneriui atrodo menka, tai kitam gali atrodyti pati svarbiausia išlaikant atimą ryšį. Remiantis tokia Giddenso prielaida ir atsižvelgiant į Baumano kritiką, prieiname prie šiam darbui svarbios išvados, kad toks grynojo santykio narių prieštarumas ir galimybė efemeriskai pasinaudoti žmogaus kūnu suproblemina santykius, todėl išeitį iš kritinės padėties tenka perleisti kitiems asmenims ar institucijoms, dažniausiai, teismams.

Apžvelgiant Baumano ir Giddenso konstruojamą padėtį komunikacijos realybėje, matyti, kad tradicinis kūnas šiuolaikiniuose tarpasmeniniuose santykiuose vaidina tik epizodinį vaidmenį sklandaus jų vystymosi link. Komunikacijos centrine ašimi tampa daugialypė terpė, iš esmės keičianti tradicinės neverbalikos kategoriją, kada neverbaliniai signalai gavėją pasiekia per kitus šaltinius. Ypač akivaizdus laiko ir erdvės ribų išnykimas, kuris galiausiai lemia ir intymiausių dviejų žmonių tarpusavio santykius. Humanistiniu vertinimu, abu autoriai brėžia pesimistinį požiūrį į postmoderniojo žmogaus vartotojišką siekį pasitenkinti, nuneigiant savo ir kito individo kūną, kaip transcendentinio pasaulio dalyvį. Anot Baumano ir Giddenso, ydingas yra pokytis iš „aš visada tau, nieko nelaukdamas iš tavęs“ į „aš tau tik tada, jeigu gausiu kokį nors pasitenkinimą ar naudą iš tavęs.“ Čia išnyra pradas, iš kurio matomas beatsirandantis žmonijos poreikis ir polinkis keisti savo fizinį kūną į virtualų, emociškai nepažeidžiamą.

Apibendrinome problemiškus tradicinių lyčių santykius, kurie atsiskleidžia kaip silpnėjantys, trumpalaikiai. Kūno dalyvavimas šiuose santykiuose dažniau tampa trukdis, o ne žmonių saitais ir priemonė ilgalaikiams ryšiams išlaikyti. Kitoje dalyje aptarsime dar labiau komplikuoatą temą, kuri radikaliau lemia žmonių santykius su savimi ir kitais individais, taip pat yra tiesiogiai susijusi su žmogaus kūnu bei jo raiška – tai lyties, kaip pasirenkamos giminės, problema.

1.4 Hiperrealybės sumodeliuota performatyvi lytis

Cituodamas Siguschą, tyrinėjusį Buthler teoriją, Baumanas, rašo: „Pasak moterų teoretikių, pastaruoju metu nustatančių lyčių diskurso toną, ir biologinė, ir socialinė lytis yra visiškai determinuota kultūros, nepriklauso nuo natūralios prigimties ir todėl yra pakeičiama, laikina, ją galima sunaikinti.“ (Bauman, 2007b, 101) Šią mintį pratęsia Terškinas, tvirtindamas, kad žvilgsnis krypsta būtent į mass media, kuri propaguoja visuotinai suprantamus vaizdinius bei perteikia visiems priimtinus suvokinius, atspindinčius mūsų visuomenės vertybes. Taigi cituotas teiginys rodo, kad lytis, kaip vienas iš pagrindinių kūną apbūdinančių bruožų nėra lengvai ir vienareikšmiškai konstruotinas. (Tereškinas, 2007, 211)

Holliday akcentuoja, kad būtent kūniškumas ir lytis yra esminiai faktoriai įsitvirtinant bendruomenėje, todėl kūnais, gestais, aktais, performansais įmanoma priešintis normalizacijai ir suardyti binarines tapatybių opozicijas. (Holliday, 2001, 71) Konkretizuojant daugialypės terpės įtaką žmogaus kūno raiškai, negalime praleisti queer teorijos⁶, kuri lyties – pagrindinio kūno tapatybės akcento – apibrėžimą iškelia kaip problemiškesnę temą. Amerikiečių sociologė Buthler, kurios teoriją aiškina Terškinas, teigia, kad queer politika, taigi ir lyties definicija, peržengia socialinį kontekstą ir tampa artimesnė performansui, kada pasirinkimą būti vyru ar moterimi lemia atitinkamos aplinkybės. Šis procesas sietinas ir su medijomis ar, abstrakčiau vertinant, daugialype terpe, kur lytis praranda savo pirminę reikšmę: „(queer – autoriaus pastaba) erdvė peržengia ir įveikia tai, kas socialu. Ji gali būti dvasinė, estetinė, virtuali, reali.“ (Tereškinas, 2007, 77) Todėl didėja tikimybė, kad virtualėjančiam kūnui ateityje lytis nebeturės jokios įtakos konstruojant savo tapatybę. Pagrįsti šią prognozę galime atsižvelgdami į šiuo metu individų pasirenkamus įvaizdžius elektroninėje erdvėje ar stebėdami animacinių filmų herojų išvaizdą, kurių lytis vaizduojamos kaip vis mažiau heterogeniškos. Šios išvalgos taip pat vertintinos kaip argumentai, kad tapus komplikuotai lyties apibrėžčiai, dar sudėtingiau tampa apibūdinti vyriškos ir moteriškos lyčių kūno ir jo neverbalinės kalbos bruožus.

Plėtodami įrodymą, galime pasitelkti ir Mažeikio teiginį apie postmodernios aplinkos veikiamą lyties konstravimo įvairialypiškumą: „Lyties ir seksualinio tapatumo raidą lemia tai, kad lytis nėra siejama tik su fiziologinėmis arba libidinėmis funkcijomis, o su bendrąja žmogaus pasaulėjauta, kuri aprėpia ne tik seksualinius troškimus ir svajones, bet ir gyvenimo būdą, elgesio stilių, bendravimo vertybes, politines problemas, socialines, ekonomines ir kitas žmogaus teises.

⁶*Queer teorija* (queer liet. lytis, giminė) – tai provokacinė politika, plečianti ir dekonstruojanti liberalios tolerancijos ribas bei pabrėžianti skirtumų svarbą. Ši politika priešinasi stereotipams bei priverstinėms seksualumo kategorijoms ir pripažįsta seksualinės raiškos įvairovę bei seksualių tapatybių įvairumą. (Tereškinas, 2007, 75)

Lyties ir seksualinio pasirinkimo faktoriai čia harmonizuoja su kitais gyvenimo aspektais ir sudaro kintantį asmenybės raiškos, tapatumo dydį, jį asmuo gali kūrybiškai plėtoti.“ (Mažeikis, interaktyvus, 2005)

Daug radikalesnę teoriją kelia Deleuzė bei Guattaris, kurie teigia, kad lytis apskritai nebeegzistuoja ir pats kūnas siejamas nebe su kūniškumu, bet su mašinalumu. Tai esminis skirtumas nuo tradicinio kūno, kuriam priskyrėme egzistencinės kūrybos veiksnį. Abu mąstytojai perkelia žmogaus kūną ir su jo raiška siejamas ypatybes į hiperrealybę bei konstatuoja naują žmogaus konstrukciją. Šiai minčiai išreikšti mokslininkai vartoja „kūno be organų“ sąvoką, kur kūnas neturi nei organų, nei pojūčių, nei egzistuoja kaip visuminis organizmas. (Deleuze, Guattari, 1998, 30) Jie taip pat aiškina, kad tokiame kūnui nereikalingas įvaizdis, kiek vėliau šią jų mintį išplėtoja Baudrillardas. Kaip tvirtina Žukauskaitė, Deleuzės ir Guattario teorijoje esti ne tik lyčių skirtumo išnykimas, bet ir intymiausios kūno raiškos pokytis: „Klasikinė psichoanalizė kuria antropomorfinį seksualumo vaizdinį, kuris remiasi seksualiniu skirtumu tarp vyro ir moters: Deleuze'o/Guattari šizoanalizė kuria nežmonišką geismo sampratą, kuri siekia peržengti ne tik dviejų lyčių dualizmą, bet ir perskyrą tarp žmogiškos ir nežmogiškos lyčių. (...) Geismo mašinos arba nežmoniška lytis: ne viena ar dvi lytys, bet n lyčių.“ (Žukauskaitė, 200, 431)

Po šios dalies aiškėja, kad neverbalinė kalba gali būti analizuojama tik išsiaiškinus, kokiai lyčiai kiekvienas žmogus priskiria save, nes priešingu atveju, komunikacijos per kūno raišką analizė tampa beprasmė. Deleuzės ir Guattario tvirtinimas, kad kūniškumas virsta mašinalumu vertintinas kaip apokaliptinis žvilgsnis į fizinį žmogaus kūną, o bandymas įvardinti įvairių kultūrų neverbalinės kūno kalbos skirtumus darosi abejotinas. Tačiau lytis nėra vienintelė žmogaus kūną apibrėžianti savybė, todėl įrodinėdami neverbalinės kūno raiškos kaitą, kitoje šio darbo dalyje nagrinėsime kitus elementus, nurodančius, kad virtualaus pasaulio įsigalėjimas peržengia biologinio kūno ribas. Tik tai įvertinę galime analizuoti neverbalinę žmonių kalbą, kuriai reikštis iki šiol buvo būtinas realių žmonių buvimas vienas šalia kito.

1.5 Žmogaus identitetas kaip „kūnas be įvaizdžio“

Magistro darbo pradžioje išsiaiškinome, kad žmogaus kūnas nėra vien biologinis organizmas, tačiau norėdami paaiškinti jo raišką pabrėžėme, kad jis ir maštantis, ir jausminis, ir sąveikaujantis su aplinka subjektas. 4 dalyje aptarėme lyties konstravimo daugialypėje terpėje problemišumą, darydami prielaidą, kad lytis yra pagrindinė sąvoka, imantis analizuoti žmogaus identitetą. Šioje dalyje koncentruojamasi į kitus kūno tapatybės* kūrimo aspektus, pabrėžiant, kad neverbalinei komunikacijai plėtotis būtinas paties individo apsisprendimas, kokia jo savimonė.

Pradėdami analizuoti jau virtualaus pasaulio pasekmes žmogaus kūno identitetui įvardyti, jo pokytį galime apibendrinti panašiai kaip Baumanas: identitetas tampa preke. Iš to galime daryti prielaidą, kad jeigu identitetas lyginamas su preke, o ne paslauga, vadinasi tapatinamas su kūnu, kuris kol kas yra materialus, apčiuopiamas, matomas.

Bukelienė cituoja anglų sociologą Giddensą, kuris komentuoja, kad dar ir neperkėlusio savęs į virtualybę žmogaus savęs vertinimas yra egocentristinis, sietinas su didesniu dėmesiu išorei, o ne vidui: „Narciziška asmenybė tik miglotai supranta kitų poreikius, o didingumo jausmai grumiasi su tuštumos ir neautentiškumo sentimentais“ (Bukelienė, interaktyvus, 2006) Šiuo teiginiu Giddensas išgrynina Baumano ir Baudrillardo pagrindinę idėją apie žmogaus, kaip vartotojo elgseną, kuri, Giddenso nuomone, pirmiausia kyla iš meilės sau, savo kūnui ir pastovaus siekio gauti iš kitų individų maksimalų pasitenkinimą bei naudą. Giddensas mini ir atsiradusį poreikį analizuoti bei kurti arba keisti savo identitetą. Būtent esminiai požymiai, nuo kurių priklauso, kokiai socialinei grupei kiekvienas save priskiria, labiausiai ima priklausyti nuo išorinio įvaizdžio detalių, tokių kaip kūno grožis, aprangos ar aksesuarų stilius. „Kai tik tam tikra gyventojų dalis įsitraukia į labiau abstrakčias ir simbolines identiteto aspektų formavimo praktikas, tarp vartotojų susiformuoja poreikis klausti ekspertų patarimo, kaip vartoti. Daugėja tinklalapių, žurnalų ir TV programų, patariančių mums, kaip formuoti identitetą.“ (Černevičiūtė, 2006, 22) Šis procesas rodo, kad keičiasi pagrindinis socializacijos elementas, t.y. silpnėja asmeninis individo pasirinkimas, koks jis nori būti, bet stiprėja poreikis perleisti kitiems įvertinti, koks „aš“ turi būti, kad gebėčiau dalyvauti visuomenės gyvenime.

Šio darbo tikslui įrodyti pravartūs sociologo Featherstono teiginiai, vieną iš jų cituoja Synnotas, sakydamas, kad dietų išpuoselėtas „(...)kūnas nebėra dvasinis išsigelbėjimas ar priemonė išlaikyti gerą sveikatą, bet tampa kerinčios išvaizdos, tinkamas parduoti savasis „aš.“

* Remiantis Valstybinės lietuvių kalbos komisija, tapatybės sąvoka čia vartojama kaip ir identiteto (VLKK, interaktyvus)

(Synnott, 1991, 390) Tai dar vienas argumentas, įrodantis, kad identitetas tampa preke. Šio filosofo analizė ypač sietina su mass medijų tyrinėtojais Baudrillardu ir Baumanu, kaip vaizdo reikšmės komunikacijoje kritikais. Pastarasis teigia: „Vartotojų visuomenėje besivaikantis prestižo yra sėkmės pavyzdys.“ (Bauman, 2007b, 95) Lietuvos kultūrologas bei filosofas Andrijauskas kritikuoja medijų konstruojamą žmogų ne kaip dvasios ir kūno visumą, bet iškreipia jo paveikslą suardydamas tai, kas amžiais buvo nekintama: „Dabar viešpataujanti per medijas, televizijos ekranus, kompiuterio monitorius sklindanti vaizdo kultūra yra mozaikinė, ji gimdo kitoki – fragmentišką – pasaulio suvokimą, defokusuotą žmogų.“ (Kutkaitytė, interaktyvus, 2008)

Žmogaus kūno raiška priklauso nuo savęs tapatinimo su kuo nors, todėl tampa problemiška individui renkantis, su kuriuo iš tų fragmentiškų medijose vaizduojamų subjektų lygintis. Kuris iš jų laikytinas autoritetu, kuris geras ar blogas, o galbūt kiekvienas vienodai reikšmingas ieškant savo tapatumo? Šiuo požiūriu įžvalgus Baumanas, sakydamas, kad visuomenės svajonė gyventi tarp panašios išvaizdos individų įskiepia nesutapimą tarp heterofobijos ir heterofilijos. Tai noras jaustis saugiems tokioje bendruomenėje, koks esi pats ir todėl išnyksta smalsumas gilintis į kitokių negu tu gyvenimus. (Bauman, 2001, 168-201) Matyti, kad Baumanui virtualaus pasaulio paveiktas asmuo ne tik nureikšmina savo fizinio kūno prasmę, bet ir praranda per dvasią išreikštą kūno individualumą, tą, kuris leidžia jam vadintis žmogumi, tapdamas vienu iš šampinių visuomenės vienetų.

Įrodinėjant žmogaus tapatybės problematiką kūno, kaip komunikacijos subjekto, kontekste, nagrinėtinos ir ispanų sociologo Castellso įžvalgos. Jo idėjos neatsiejamos nuo šios temos, nes tiek ieškodami savojo „aš“, tiek dalyvaudami dialoge ar grupinėje komunikacijoje žmonės socializuojasi ieškodami savo nišos visuomenėje. Orumas, apibendrinamas Castellso polinkį kreipti žvilgsnį į pokyčius įtinklintoje žmonijoje, rašo: „Tinklai yra nauja produkcijos forma, kurioje skirtingose vietose esantys žmonės ir grupės reguliariai kontaktuoja vieni su kitais ir kurioje senosios tvirtai išsiskilusios produkcijos nebeegzistuoja.“ (Orum, 1999, 90) Anot paties Castellso, daugialypėje terpėje kūnas nebeatlieka jokio vaidmens santykiuose, galiausiai apskritai atėjo metas kalbėti apie naują socialinę struktūrą: „Tinklų (kalbama apie daugialypę terpę – autoriaus past.) plėtra sistemina socialinę praktiką iš naujo apibrėžia socialinę struktūrą mūsų visuomenėje.“ (Castells, 2000, 695)

Ši mintis artima Kavolio apmąstymui, tik jis neišskiria medijų įtakos žmogaus identiteto paieškų diskurse, bet orientuojasi į visas postmodernios visuomenės realijas: „Kultūrinei savojo „aš“ analizei, netgi individualaus „aš“ savo paties proto vienumoje, reikalinga tautos, arba šiuo metu keleto tautų, socialumo istorija.“ (Kavolis, 1998, 37) Išsamiau aiškinant, daugialypė terpė,

kuriai nebūdingas nei laikas, nei erdvė lemia visų kultūrų susiliejimą. Jos vienu metu ir suvienijamos, ir sunaikinamos niveliuojant kultūrų skirtynes, kuriose kūno kalba iki šiol pasižymėjo nevienodais bruožais.

Aleksandravičius, aiškinęsis Deleuzės ir Foucault šios temos terminiją, kalba apie vakarietiškojo ir balkaniškojo diskursų supriešinimą. Anot Aleksandravičiaus, komunikaciją lemia naujosios technologijos, per kurias išplečiamas ne tik komunikacinės erdvės laukas, bet ir pats vakarietiškas diskursas, tapdamas priešingu balkaniškajam, nes pastarojo komunikaciniams pokyčiams medijos neturi lemiamos įtakos, juo labiau, daugialypės terpės plėtra. (Aleksandravičius, 2001, 123-125) Kitaip tariant, medijų koncentracija Vakaruose tapo iššūkiu tradicinei komunikacijos rūšiai, kuri lieka dominuoti Balkanuose.

Šio darbo kontekste svarbi Deleuzės filosofijos koncepcija, kurios ašimi laikytinas tapimo kitu momentas, nes čia regimas XXI amžiaus tapatybės konstravimo problemos pradai. Savojo „aš“ paieškos realų gyvenimą perkeliant į daugialypę terpę tampa viena iš labiausiai komplikuočių sričių. Mąstytojas kalba apie konceptualųjį personažą ir jį sukūrusį filosofą, kurių tarpusavio santykis, anot Deleuzės, lengvai kintantis. Vis dėlto, nei konceptuali personažu „apsivilkęs“ filosofas, nei pats konceptualus personažas veikdami neatskleidžia savo tikrosios tapatybės: „Konceptualinis personažas yra tapsmas arba filosofijos subjektas, jo ir filosofo sandūros taškas, taigi Nicholas‘ui Cuziečiui ir netgi Descartes‘ui veikiau reikėjo pasirašinėti „idiotu“, taip kaip Nietzsche pasirašydavo „Antikristu“ ar „Nukryžiuotu Dionisu.“ (Deleuze, Guattari, 1994, 64) Nuodugniau aiškindamiesi, Deleuzės personažą galime susieti su virtualiame pasaulyje žmonių pasirenkamais avatarais⁷, kurie gali turėti tam tikrų juos sukūrusiųjų bruožų. Deleuzės aiškinamu atveju, reikšmingiausios konceptualinių personažų savybės yra egzistencinės, nes neretai filosofų ir jų sukurtų personažų bruožai persipina, įgyja teigiamų ar neigiamų savybių: „Šie epizodai nurodo ne į socialinius ar psichosocialinius filosofų tipus, o atskleidžia konceptualųjį personažą, kuris apsigyvena juose. Gyvenimo galimybės ir egzistavimo būdai gali būti išrasti tikrai imanencijos plane, išvystančiame konceptualiųjų personažų galią.“ (Deleuze, Guattari, 1994, 73) Taigi kūnas, kaip tradicinės komunikacijos subjektas, nebetenka prasmės bendraujant, o juo labiau sunkiai įvertintina neverbalika, kuri atsiejama nuo asmens veikia savarankiškai, dirbtinai, nesikeisdama gestais kaip refleksišku atsaku į pašnekovo reakciją.

Apibendrinant visus autorius, galima prieiti prie bendros išvados, kad labiausiai postmodernioji visuomenė pasižymi hedonistiniais polinkiais, nepasotinamu naudos iš kito

⁷ *Avataras* – tai žmogaus susikurta dirbtinė jo asmenybė, kurią jis naudoja virtualioje erdvėje bendraudamas su kitais. Šis apibrėžimas išsikristalizavęs apibendrinus P. Rosedalo mintis (Britt, interaktyvus, 2008)

siekimu ir besikeičiančiu požiūriu į identitetą. Taikliausiai mintis apie dabarties žmones išdėstė Featherstonas parašęs, kad išvaizda tampa svarbi ne tiek pačiam žmogui jaustis laimingam, bet kaip galimybė būti pastebėtam vartotojiškoje visuomenėje. Kūnas nebėra įdomus kaip gilios savistabos objektas, tačiau tampa dalyvis suprekintuose santykiuose. Kita vertus, Deleuzė ir Guattaris žengia žingsnį į priekį, numatydami ateitį, kada avataro ir jį sukūrusio žmogaus kūnai gyvens lygiavertį gyvenimą, o dar daugiau, kiekvienas bus savarankiškas.

II. EMPIRINĖ KŪNO RAIŠKOS DAUGIALYPĖJE TERPĖJE ANALIZĖ

Kaip išsiaiškinome pirmame šio darbo skyriuje, kūno raiškos pokyčiams didžiausią įtaką daro virtuali terpė, į kurią įsilieję kūnas, o kartu ir neverbalinė kalba, anot McLuhano, pratęsimi, nes įgyja papildomų savybių. Tuo remdamiesi, galime teigti, kad šios aplinkos plėtra tiesiogiai lemia žmogaus kūno raiškos pokyčių spartą. Šiame skyriuje išsiaiškinsime, kaip vystosi šiuolaikinės medijos Lietuvoje ir, atsižvelgdami į pirmo skyriaus pastabas, įvertinsime, kokias pasekmes lemia minėtų terpių įsigalėjimas, siejamas su kūno ir jo raiškos bruožais. Galiausiai apibendrinsime, kuriems Lietuvos gyventojams taikytini pirmame skyriuje sociologų įvardinti bruožai. Taigi aptarsime, ar Lietuva vejasi Europos Sąjungos (ES) senbuves šalis pagal medijų vartojimą ir kaip šio vartojimo pasekmės veikia kūno raiškos pokyčius. Tiek internetas, tiek televizija, tiek ir radijas daro skirtingą įtaką žmogaus kūno sąvokai išplėsti, jo raiškai kisti ir koreguoti savąjį „aš“, todėl kiekvienos šių medijų įtaką aiškinsimės atskirai.

2.1 Internetas kaip priežastis savivokai keistis

Pradžioje apžvelkime interneto prieigų plėtrą 2004-2008 metais, įvertindami jos kaitą Lietuvoje ir Europos Sąjungoje. Čia, remdamiesi Eurostato duomenimis, pagrindinį dėmesį telkiame į Lietuvos padėtį šioje rinkoje Europos Sąjungos kontekste ir jos įtaką neverbalinei kūno raiškai Lietuvos daugialypėje terpėje. 1 ir 2 lentelėse pateikti rezultatai išaiškėjo pagal šią tyrimo metodiką: visose ES šalyse namuose besinaudojančiais internetu asmenimis laikyti bent kartą per metus naršę internete. 16-74 metų į tyrimą įtrauktų gyventojų interneto vartojimas analizuojamas nuo 2004m., kai į ją įstojo Lietuva iki 2008m. Pastaba. 2004-2007 metų ES turėjo 25 valstybes nares (Airija, Austrija, Belgija, Čekija, Danija, Estija, Graikija, Ispanija, Italija, Jungtinė Karalystė, Kipras, Latvija, Lenkija, Lietuva, Liuksemburgas, Malta, Nyderlandai, Portugalija, Prancūzija, Slovakija, Slovėnija, Suomija, Švedija, Vengrija, Vokietija), o 2007m. duomenys rodo 27 šalis nares, į ją įstojus Bulgarijai ir Rumunijai.

Lentelėse analizuojamą laikotarpį nuo 2004m. iki 2008m. pasirenkame dėl dviejų priežasčių:

1. Tai laikotarpis, pagal kurį Lietuva matoma Europos Sąjungos kontekste;
2. Eurostato duomenys apima kiekvienų metų visus ketvirčius.

Metai	Namų ūkiai	Kaita
2004	12%	100%
2005	16%	133.33%
2006	35%	291.67%
2007	44%	366.67%
2008	51%	425.00%

1 lentelė, Interneto prieigą turintys Lietuvos namų ūkiai (pagal Eurostato inf.)

Metai	Namų ūkiai	Kaita
2004	40%	100%
2005	48%	120.00%
2006	49%	122.50%
2007	54%	135.00%
2008	60%	150.00%

2 lentelė, Interneto prieigą turintys ES namų ūkiai (pagal Eurostato inf.)

Kaip paaiškėjo iš šio darbo internetą turinčių namų ūkių apžvalgos 2004-2008 metais, Lietuva vis dar atsilieka nuo ES vidurkio. Matyti, kad 2004m. įstojus į ES, Lietuvoje buvo beveik tris kartus mažiau gyventojų, turinčių interneto prieigą namuose. Nuo 2005m. iki 2006 m. Lietuvoje fiksuojamas interneto plėtros proveržis. ES tai buvo sąstingio metai, vertinant išitraukusiųjų į virtualųjį tinklą kiekį. Pastaruosius dvejus metus, tiek Lietuvoje, tiek ir ES interneto priegomis besinaudojančių namuose gyventojų daugėjo nuosekliai, nors Lietuvoje procesas vyksta sparčiau negu ES, vadinasi yra tikimybė, kad per kelerius artimiausius metus rodikliai susilygins.

Šiuos rodiklius siejant su magistro darbo tema matyti, kad anksčiau ir labiau įtinklintose valstybėse žmonės greičiau randa naujų būdų, kaip daugialypę terpę išnaudoti kūno raiškiai atskleisti. Pavyzdys galėtų būti tinklalapis youtube.com, kur tarp daugybės vaizdo klipų, galime aptikti ir atvejų, kada asmenys vietoje rašu išdėstyto savo gyvenimo aprašymo, jį pateikia vaizdu, patys save kūrybiškai pristatydami. Tokio pobūdžio naujoms savo išraiškos formoms atsirasti Lietuvoje galimybę galime matyti atsižvelgdami į Statistikos departamento išdėstytą aspektą, kurį cituoja Informacinės visuomenės plėtros komitetas, kad Lietuvoje vyrauja tendencija, jog internetu aktyviau naudojasi jaunimas negu vyresnio amžiaus žmonės, o populiariausiais lankomi tinklalapiai, siejami su laisvalaikiu: vaizdų žiūrėjimas, žaidimai, socialinių ryšių tinklalapiai. Tai įrodo ir bendrovės „Gemius Baltic“ šiemet atliktas tyrimas (jis buvo publikuotas 2008 „Veide“, nr.:33), per kurį paaiškėjo, kad one.lt yra dažniausiai lankomas portalas Lietuvoje, be to, į populiariausiųjų dešimtuką įeina 3 socialinių ryšių portalai (dar draugas.lt, blogas.lt), o likusieji

populiariausi informaciniai bei skelbimų portalai. Galime tvirtinti, kad aktyvėjantis socialinių tinklalapių lankomumas ateityje nulems ir visuotinai priimtą savo gyvenimo video pristatymo reikšmę, įtaką, būtinumą bei generuos naujas idėjas, kaip kūną perkelti į virtualią aplinką.

Lietuvos faktus galime sieti su Giddenso konstruojamomis identiteto kūrimo realijomis. Jo nuomone, socialinis gyvenimas mass medijų pagalba tampa atviresnis ir suponuoja gyvenimo stiliaus paieškas. Būtent tokios medijos, kaip internetas, yra terpės, kuriose ieškoma savojo identiteto. (Giddens, 2000, 14-15) Remdamiesi interneto prieigos taškų plėtros ir didesnio jaunimo įsitraukimo į savo identiteto paieškas internete rezultatais, galime sieti tai su įsivyrąjančia tendencija, kad būtent daugialypė terpė jaunajai kartai tampa pavyzdžiu, koks „aš“ noriu būti ir su kuo sieti savo kūną, stilių, identitetą. Kitaip tariant, daugybė internete siūlomų tapatybės variantų veda ir prie problemos, kurią Giddensas, o jo teoriją interpretuoja Tereškinas, vadina patriarchalinės galios ir autoriteto krize. (Tereškinas, 2007, 211) Čia išvelgtina ir priežastis, dėl kurios įvairių kartų požiūriai į kūną, gyvenimą realybėje bei virtualybėje išsiskiria. Todėl darytina išvada, kad, McLuhano žodžiu tariant, žmogaus kūno tęsiniai daugialypėje terpėje gali įsitvirtinti tada, kai virtuali aplinka tampa nebe skirianti kartas, o vienijanti. Analizuodami interneto galimybes ir taip įrodinėdami šio darbo tikslą, galime apibendrinti, kad kūno raiškos santykio su hiperrealybe stiprumas priklauso nuo šių priežasčių:

- a) ar pakankamas kiekis interneto prieigos taškų, kad visuomenė būtų vadinama įtinklinta;
- b) nuo konkrečios kultūros gebėjimo sieti naujas informacines technologijas (mass media) su tradiciniais kartų perimamais komunikaciniais bruožais;
- c) nuo konkrečios kultūros ar valstybės įsitraukimo į pasaulio virtualius socialinius tinklus.

2.2 Naują santykį su kūnu nulėmęs realybės šou fenomenas

Televiziją, kaip vaizdo ir garso transliuotoją, galime laikyti interneto ištakų pradžia. Pastarąjį dešimtmetį pastebimas ir atvirkštinis procesas, kada televizija perima internetui būdingus bruožus. Vyksta mass medijų konvergencija, kada medijos įsilieja viena į kitą, supanašėja jų vartojimo būdas, keičiasi tradicinės žiniasklaidos periodiškumo, laiko ir erdvės sąvokos. (Pečiulis, 2006, 83-88) Tiesioginis tokio vyksmo pavyzdys televizijoje – realybės šou žanras. Jo tikslas – atverti viešas ir privačias erdves bei eksponuoti fizinį ir psichologinį intymumą. (Pečiulis, 2007, 48) Šis televizijos žanras akivaizdžiausiai įrodo, kad žmonės linkę rodyti savo kūną virtualioje erdvėje, todėl laikytinas argumentu, kad individai palankiai reaguoja į galimybę perkelti kūną į hiperrealybę.

Įvertinus faktą, kad dažniausiai pramogauti ir savo kūną viešinti virtualioje erdvėje linkęs jaunimas, atkreipiame dėmesį į Foucault mintį, kurią perteikia Pečiulis: „Negandas pateikdama kaip pramogą, realybės televizija įkūnija puotos maro metu įvaizdį, kai epidemijos metu nebegalioja jokie įstatymai, panaikinti draudimai, kūnai susipina be jokios pagarbos, individai nusiima kaukes“ (ten pat, 49) Išskirtini Lietuvos televizijose išpopuliarėję realybės šou arba būsimų „žvaigždžių“ konstravimo žanrai, kuriuose susipina laidų dalyvių kūno raiškos ir elgesio vertinimai, nes televizijoje nuolat veikia vaizdas, garsas ir tekstas. Šiame diskurse yra svarbios Pečiulio pastabos apie šiuolaikinio jaunimo, skirtingai nuo savo tėvų, siekį ir pomėgį rodyti save televizijos ar kompiuterio ekranuose. (Pečiulis, interaktyvus, 2007)

Dar daugiau, Jostą cituojantis Pečiulis aiškina, kad realybės šou žanre „virtualaus kalinio“ ir „prižiūrėtojo“ santykį lemia stebėjimo būdas. „Sukuriamas apversto panoptikono efektas, kai realybės šou herojus (kalinys) įkalina auditoriją (prižiūrėtojus).“ (Pečiulis, 2007, 50) Žmogus televizijoje tėra reikalingas kaip priemonė produktui pasigaminti, todėl realybės šou dalyviai atrenkami pagal paviršutiniškiausius standartus, kurie vyrauja visuomenėje. Šie standartai taip pat sąlygoti mass medijų, kuriose vieni vaizduojami kaip gražūs, o kiti – atvirkščiai. Ir čia galime pažvelgti į Virilio pastabą, kurią analizuojanti Šukaitytė rašo, kad kūną ir jo raišką, pavyzdžiui, vieną iš pagrindinių žmogaus jutimų – regą – keičia techninis matymas: „Tiesioginis matomų dalykų stebėjimas tapo telestebėjimu, kuriame subjektas prarado tiesioginį kontaktą su matoma tikrove. Dėl aparatų vykdomos matymo automatizacijos žmogaus žvilgsnis transformavosi į „mašinos matymą“. Visiška depersonalizacija apėmė ne tik subjektą, bet ir stebėjimo objektą, nes šiuolaikinis (techno)mokslas, P.Virilio pavadintas *vizionika*, suteikia „matymo“ galimybes be būtinybės „žiūrėti“. (Šukaitytė, 2008, 60) Ši citata nurodo į besikeičiančią erdvę, kurioje biologinio kūno akių žiūrėjimą keičia kiekvieno individo šabloninis matymas, įrėmintas

technikos aparato. Žvelgdami į mokslininkų tyrinėjimų tendencijas, galime daryti prielaidą, kad į tinklą perkeliamas ne tik matymas, bet ir kitos žmogaus biologiniam kūnui būdingos savybės, kaip lytėjimas, kvapas, etc.

Televizijos kritikas Pečiulis galiausiai analizuoja, dėl kokių priežasčių realybės šou labiau imponuoja jaunimui negu brandesnės kartos asmenims. „Karta, kuriai fotografinis ar televizinis vaizdas buvo stebuklas, negali suprasti tų, kuriems tai banalus mobiliojo telefono fotografuoti – trinti mygtukų spaudymas. Jiems savęs eksponavimas, atsivėrimas tampa ir savęs pažinimo, ir saviraiškos būdu. Jie nė sekundės negali būti be ryšio, jie visada susiporavę žinutėmis, čatais, blogais. Jie nebijo dirbtinai sukurtų kolektyvų, nebijo būti stebimi, nes toks jų gyvenimo būdas. Mes, paskyrimų ir nepertraukiamo trisdešimties metų darbo stažo karta, sunkiai suvokiame konkurencinės kartos sėkmės filosofiją. (...) Eiti į televiziją – bilietas be pralaimėjimo: jeigu ne šiandien, tai gal rytoj, jeigu ne čia, tai kitur.“ (Pečiulis, interaktyvus, 2007) Čia matome nuodugną atsakymą, kas pastaruosius metus lėmė aktyvų Lietuvos jaunimo dalyvavimą televizijose rodytuose realybės šou.

Akivaizdu, kad kūno raiška televizijoje praranda vertybinį svorį, nes realybės šou dalyviai nesureikšmina fakto, kad televizijos ekrane rodomas jų charakterio ar išvaizdos bruožas, kurį didžioji visuomenės dalis galbūt smerkia ar nemėgsta. Pečiulio įžvalga sugestijuoja mintį, kad nuoseklios kūno kalbos svarbą socializacijoje keičia drąsos pirmaeiliskumas, nepaisant bet kokių reakcijų. Išsamiau analizuojant, jaunoji karta taip pasinaudoja visuomenės užmaršumo bruožu, kada atmintyje išlieka kūno vaizdas, tačiau užmirštama sąsaja su tuo, ką jis demonstravo, ką reiškė to kūno savininko praeities elgsena. Kūnas yra prekė, kurią reikia rodyti nuolatos, nepaisant konteksto.

2.3 Paraverbalię kūno raišką reprezentuojanti media

„Kūno tikroviškumas laiduojamas bangomis perteikiant koki nors jo gyvumo požymį.“ (Peters, 2004, 266) Šį teiginį galime įvardinti kertiniu, įvertindami šiuolaikinio radijo uždavinį, kad būtų įmanoma išpildyti klausytojų norą kuo tiksliau išsivaizduoti pašnekovų kūno kalbą. Šios medijos svarumą pagrindžia Karlonaitės kalbintas elektroninės žiniasklaidos specialistas Goodas, kurio vertinimu, net ir XXI amžiuje išsigalėjusiame vaizdų pasaulyje radijas skatina aukštesnį kultūrinį išprusimą, vaizduotę ir mąstymą negu televizija, nes palieka daugiau erdvės laisvam pasirinkimui ir tokiu būdu kūno raiška kur kas labiau susiejama su protinėmis ir dvasinėmis žmogaus savybėmis: „Eliminavus kūno kalbą, jos erdvę užima verbalinė ir paraverbalinė komunikacija, t.y. radijuje jos įgauna dvigubai didesnę jėgą, nei televizijoje. Tai – unikali savybė, radijui suteikianti pranašumą prieš televiziją pateikiant informaciją ne iš išorinio, regimo ir apčiuopiamo pasaulio, bet iš neregimos – vertybinės, intelektinės, dvasinės – erdvės, kuri dažniausiai susijusi su giluminiais reiškinų vertinimais ir apmąstymais. Užuo būvusi privalumu, regimoji informacija kartais gali tapti balastu ir kliūtimi teisingai suvokti siunčiamą žinią. Radijuje tokių kliūčių nėra.“ (Karlonaitė, interaktyvus, 2006) Kita vertus, dažną radijo paraverbalię kūno kalbos pristatymą galime vertinti ir kaip perteikiamą suvokimą galimybės melagingai vaizduoti savo ir kito kūną, esant tikram, kad realybėje niekas taip ir nežinos, koks yra tikrasis kalbėtojo kūnas (plg. su kūno raiška daugialypėje terpėje).

Radijas neabejotinai yra medijų konvergencijos dalyvis, tačiau jo veikimo principas, leidžiantis lengviau prisitaikyti prie vartotojiškos visuomenės, yra privalumas prieš televiziją. Dėl šios priežasties radijas, kaip savarankiška medija, visuomenės informavimo rinkoje laikosi stipriau už televiziją. Goodo mintį galime pagrįsti aptardami, kaip praktiškai radijas prisitaiko prie pokyčių neverbalię kūno raiškos kontekste. Tai analizuojame remdamiesi 2008 05 30 – 2008 08 30 metu magistranto atlikta praktika Lietuvos nacionalinio radijo (LR1) Naujienų tarnyboje (LRNT) (*žr.: priedą*). Konkretus šios praktikos tikslas buvo, remiantis pilno stebėjimo dalyvaujant metodu, išsiaiškinti, kiek transliacijų metu LRNT išreiškia kūno kalbą naujienų reportažuose, tiesioginėse laidose. Esminiai tyrimo požymiai buvo tyrėjo bendradarbiavimas su Naujienų tarnybos žurnalistais ir išsamus stebėjimas, siekiant įvertinti, kokiu būdu vaizdo nerodanti medija perteikia žmogaus kūno raišką. Tirtos dvi laidos: „Ryto garsai“ bei kas 15 min., 30 min. ar kas valandą transliuojamos žinios. Per praktiką magistrantas pasirinko žinių redaktoriaus ir vedėjo darbą, kuris atliekamas įstaigos viduje, stebint nuolatinį informacinių laidų rengimo procesą. Pilno stebėjimo dalyvaujant metodas pasirinktas, kad būtų tiksliausiai atspindėta radijo darbo specifika, įvertinant privalumus ir trūkumus. Taip dalyvaujantis žinių

rengimo eigoje, praktikantas turėjo galimybę stebėti visų Lietuvos nacionalinio radijo Naujienu tarnybos darbuotojų darbą, pats ištraukti į diskusijas apie informacijos ruošimą bei taikliausiai nusakyti kūno raiškos perteikimą klausymui pritaikytoje medijoje. Praktikos atlikimo laikas – vasara – dar neatspindi visai realaus radijo darbo, nes daugelis tiek radijo darbuotojų, tiek eteryje kalbinamų pašnekovų ar institucijų atostogauja. Tačiau radijo specifiką galima stebėti ir analizuoti šioje elektroninėje visuomenės informacijos priemonėje.

Dalyvaujant žinių rengimo procese paaiškėjo, kad būtent Goodo įvardintas paraverbalinis žmonių kūno raiškos perteikimas Lietuvos radijuje yra LRNT bandymas prisitaikyti prie šiuolaikinio gyvenimo būdo, požiūrio į žmogaus kūno raišką. Tai išreikšti LRNT nuolat rengia tiesioginius pokalbius eteryje arba nemontuotus/mažai montuotus pašnekovų įrašus, kuriuos transliuodama ši medija parodo kalbėtojus su savo plusais ir minusais bei garsu reprezentuodama jų aplinką sukuria atitinkamą tų, kurie girdimi, vaizdą. Papildoma, neiškarpyta pašnekovo kalba įprasmina žmogaus kūną, perteikdama jį klausytojo vaizduotėje. Kitaip tariant, žmogaus kūno tęsiniu radijuje dažniausiai vadintina aplinka, kurioje jis yra bei garsai, išreiškiantys pašnekovo veiksmus. Čia ir nuoroda į Goodo pastebėjimą, kad šios medijos transliacijos, palikdamos klausytojams tam tikrą lauką vaizduotei reikštis, skatina aukštesnį kultūrinį išprusimą. Kita vertus, galimybė suteikti galimybę vaizduotėje matyti žmones ne tokius, kokie jie yra, veda prie prieštaringo vertinimo, nes vaizduotė gali būti susijusi ne vien su išprusimu ar teisingumu. Būtent šis prieštaravimas atsispindi daugialypėje terpėje kaip negatyvus reiškinys, kai socialiniame portale sudėtinga patikrinti, ar iš tiesų bendraujama su tokiu asmeniu, kokį save pašnekovas pristato.

Kaip paaiškėjo per 3 praktikos mėnesius, ne vien tiesioginiuose pokalbiuose esantys neverbaliniai komponentai svarbūs radijo laidose. Atitinkamų garsų naudojimas gali būti ir įrašytas, pavyzdžiui, vieno atvejo analizė: vykstant Jungtinių Amerikos Valstijų kandidatų į Prezidentus rinkimams, Lietuvos radijo žinių laidose skambėjo žmonių šūksniai, girdėjosi kandidato atėjimas prie tribūnos ir vos pora jo sakinių. Tai įrodo, kad radijas siekia sudaryti klausytojų dalyvavimo procese išpūdį, leisti jiems susikurti pretendento į Prezidentus vaizdą. Tyrinėjamo atvejo garsai, radijo darbuotojų vadinami „spalva“, kartais būna informatyvūs, o kartais vertintini kaip pramoga. Koncentruojantis ties informatyviais neverbaliniais akcentais praktikos metu pastebėta, kad ji labiau vartojama jaunesnės kartos radijo žurnalistų ir vedėjų. Stebint naujienu rengimo procesą, buvo matyti, kad tai lemia kelios priežastys: vyresnieji išlikę labiau konservatyvūs informacijos pateikimo atžvilgiu, nevysi išmokę montuoti garsus bei įrašinėti skaitmeniniu būdu. Be to, dera pastebėti, kad šie kartų skirtumai lemia galios santykius, į kuriuos pagal teoriją orientuojamasi tyrimo dalyvaujant metu. Radijuje į tam tikromis

technologijomis nemokančių naudotis asmenų ar konservatyvesnį požiūrį į žinias turinčių žmonių nuomones nėra taip dažnai atsižvelgiama, kiek į, apibendrintai tariant, jaunosios kartos, kuriai neverbalinės kalbos perteikimas radijuje tapęs savaime priimtinu reiškiniu. Vadinasi paraverbalinis kūno raiškos perteikimas radijuje tampa vienu iš kriterijų ir gerai vertinant žurnalisto darbą. Taip pat galime teigti, jog jaunimo noras pateikti naujienas su tam tikrais papildymais, šalutiniais garsais atspindi ir jo polinkį apčiuopiamiau ir raiškiau vaizduoti kūno kalbą net ir be vaizdo.

„Ryto garsai“ – rytinė informacinė-muzikinė laida, pateikianti naujausią informaciją išsamiau negu žiniose. Žinių redaktoriams tenka nuolat kontaktuoti su šios laidos vedėjais, todėl buvo stebėti ir šioje laidoje naudojami kūno kalbos akcentai. Čia ypač matomas tokių elementų įtraukimas, nes laida ilga, joje linkstama dar laisviau taikyti žmogaus kūną pratęsiančius garsus. Vienu iš stebėjimo dalyvaujant rezultatų galime įvardinti patvirtinimą, kad labiausiai kūno raiška paraverbaliai išreiškiama žurnalistų pasakojimuose, kur galima išgirsti ir šūksnių, ir žmogaus klausomos muzikos pašnekesio fone, ir arklių kanopų garsus, kai pašnekovas raitas, automobilių burzginą kalbinant taksi vairuotoją ar paukščių čiulbėjimą, kuris girdimas fone per vasaros komentaro skaitymą. Praktikos metu išryškėjo, kad žmogaus daromų veiksmų keliami garsai ir garsai iš jo aplinkos pritaikomi prie triukšmingo šiandieninio klausytojų gyvenimo ir radijo klausymo būdo (radijo klausytojai nėra prikaustyti taip, kaip televizijos žiūrovai, todėl dažniausiai radijo klausomasi dirbant kokį nors darbą ar užsiimant kita veikla šalia klausymo – aut. past.)

Radijo išreiškiama paraverbalinė kūno raiška laikytinas ir kitas pavyzdys, pastebėtas rugpjūčio mėnesį vykstant pasaulinei sporto olimpiadai, kada eteryje būta daug garsų žurnalistų pasakojimuose apie kiekvieną vykstančią sporto šaką. Sporto salėse ar aikštėse kalbinti sportininkai pasakojo apie savo sporto šakos ypatybes ir tuo pat metu žvangino špagomis, teliuškavo vandenį ar padarę pokalbį pauzę, sviesdavo ietis. Šiuo atveju LRNT vadovo vadinamas „vaizdų piešimas“ nėra esminė informacija reportaže, tačiau suteikia papildomą vertę klausytojams susidarant išpūdį apie atitinkamą sporto šaką, jos atstovo išvaizdą atliekant tam tikrą veiksmą.

Vis dėlto pastebimas ir garsu vaizdus perteikiančio radijo įsitraukimas į medijų konvergenciją. Per praktiką pastebėti keli tai įrodantys tiesioginiai pavyzdžiai: radijo laidų perkėlimas į interneto svetainėje www.lrt.lt esantį archyvą bei suteikiama galimybė tiesiogiai klausyti radijo internetu ar mobiliuoju telefonu. Apžvelkime tai įrodantį dar vieną atvejį, pastebėtą praktikos metu. Kiekvieną darbo dieną nuo 11val. iki 12val. radijo laidos pradėtos tiesiogiai transliuoti ir per Lietuvos nacionalinę televiziją. Per šio sumanymo aptarimą, tuo metu rodomų laidų vedėjai

(Kelmickaitė, Aleknonis) teigė nesistengiantys vesti transliacijų kaip televizijoje, tačiau pabrėžtinai išlaiko radijo laidai būdingą struktūrą, procesą, tik radijui būdingus techninius elementus (radijo studiją, ausines, radijo mikrofonus, stalo atributiką) bei nesureikšmina laidose dalyvaujančių pašnekovų aprangos stiliaus, kūno raiškos tiesioginio eterio metu, atvirkščiai, skatina pašnekovus jaustis klausomiems, o ne matomiems.

Reziumuodami šią Lietuvos mediją, galime tvirtinti, kad tapęs daugialypės terpės dalimi, radijas savarankiškai paraverbaliai dalyvauja kūno raiškos virtualioje erdvėje diskurse. Faktas, kad jaunesni radijo darbuotojai labiau linkę taikyti šalutinius garsus, suvoktinas panašiai kaip šio darbo dalyje minėto interneto vartojimo atveju. Išsigrynina, kad net ir vaizdo neperteikiančioje medijoje plečiama galimybė atskleisti žmonių kūno raišką. Todėl Goodo pastaba, jog klausytojas turi gebėti giliau mąstyti, negu televizijos žiūrovas, pasiteisina, kadangi vaizduotei reikštis didelę įtaką turi klausytojų fantazija. Įrodinėjant magistro darbo tikslą, svarbiausia šios dalies išvada yra radijui būdingas vaizduotės išlaisvinimas, tačiau ši medijos savybė kartu gali suklaidinti konstruojant asmens kūno raišką ne taip, kaip norėta laidos ar reportažo kūrėjų. Galimybė pasireikšti fantazijai dominuoja ir individams kuriant savo avatus arba dalyvaujant internetinių pokalbių svetainėse, tačiau tai kelia daugiausia diskusijų įvairių sričių moksle, nes matoma tendencija, kad žmonės vaziduoja save hiperrealybėje kitokius negu yra iš tikrųjų. Ši tendencija bus įrodinėjama ir kitose šio darbo dalyse.

2.4 Vizualinė kultūra – virtualaus kūno atsiradimo realizatorė

Ankstesnėse šio skyriaus dalyse išsiaiškinome, kad aktyviausia naujoves išbandanti ir vartojanti visuomenės grupė yra jaunimas, į kurį didžiausią dėmesį telkia mass medijos bei įvairių industrijų atstovai, suinteresuoti hiperrealybės plėtra. 4 dalis skiriama išsamesnei žmonių analizei, aiškinantis, kaip jie vizualiai išreiškia save daugialypėje terpėje ir kokios problemos išsikristalizuoja analizuojant šį procesą. Čia apie jaunimą daugiausia kalbama konstatavus, kad jis, kaip aktyviausias mass medijų vartotojas, yra svarbiausias reikšmingų kūno raiškos daugialypėje terpėje pokyčių iniciatorius ir įtakingiausias plečiantis neverbalikai šioje aplinkoje. Įrodinėsimė, kaip žmonių požiūris į vizualinę kultūrą (čia turime omenyje visas šiame skyriuje aptartas medijas) susijęs su kūno raiška.

Plečiantis interneto prieigoms, užsipildžius mobiliųjų telefonų rinkai, jaunimas perima nebe tiek savo tėvų ar senelių bendravimo stilių, požiūrį į kūną, bet pagrindine jų mokymosi socializuotis priemone tampa bendraamžiai, su kuriais jie keičiasi informacija daugialypės terpės pagalba. Žilinskaitė savo daktaro disertacijoje konstatuoja, kad šiuolaikinėse masinės informacijos priemonėse esančiame turinyje pirmenybė teikiama vaizdui, o ne žodžiui. Tai būdinga Vakarų kultūrai ir ja besidomintiesiems, tačiau okuliacentristinį turinį perduodančios priemonės sugestijuoja gilios ir brandžios saviugdų poreikį. (Žilinskaitė, 2007, 25-31) Įrodinėjant tokius apibendrinimus, išvalgus ir Tereškino pastebėjimas: „Šiuolaikinėje visuomenėje masinės komunikacijos priemonės ir rinkos užpildo tuštumą, kurią paliko sumažėjusi grupių ir kolektyvų įtaka individualių tapatybių formavimuisi. Šiai tuštumai užpildyti siūloma laisvai pasirenkamų tapatybių įvairovė.“ (Terškinas, 2007, 21)

Įvertinus faktą, kad socialinių ryšių svetainės ir interneto dienoraščių (blogų) populiarėjimas, pirmumą perleidžiant vaizdui, o ne žodžiui, prieiname išvadą, kad ten esančios nuotraukos arba žmogaus išvaizda bei stilius yra pagrindiniai bruožai, pagal kuriuos pasirenkamas partneris. Tokią paviršutinišką atranką lemia Virilio vadinamas „mašininis matymas“, kada daugialypėje terpėje vaizduojamo kūno grožis vertinamas šabloniškai. To įrodymas Lietuvoje galėtų būti socialiniuose portaluose (pazintys.lt, one.lt, point.lt ir kt.) suteikiama galimybė vertinti ir komentuoti nuotraukas. Tam tikra prasme šį procesą galėtume vadinti nuolatinio tiek vyrų, tiek moterų grožio konkursu, tačiau grožis čia kaip baumaniškoji prekė – tereikėtų vertinimo balus pakeisti pinigais, atsižvelgiant į tai, kuris kūnas suteiktų asmeniui didžiausią pasitenkinimą. Ne mažiau svarbus elementas kiekvienam, kuris užsiregistravęs tokiaime portale, – pažįstamų, draugų, gerbėjų kiekis ir mylimojo turėjimas. Tuo parodoma, kad esi patrauklus, geidžiamas ir geistinas, taip pat užsitikrinamas statusas tarp tos interneto svetainės narių. O šitie bruožai

vertinami ne atsižvelgiant į žmonių charakterio ar išprusimo lygį, bet tik pagal veido bruožus, kūno sudėjimą, aprangos stilių. Gražiausiais išrinkti ir daugiausiai draugų bei gerbėjų turintys asmenys atsiduria tos svetainės pirmame puslapyje ir tampa siekiamybe, kokiais reikia būti, kad būtumėm pripažinti visuomenėje. Dar vienas aspektas, susijęs su magistro darbe nagrinėjama tema yra tas, kad socialiniuose portaluose esančios nuotraukos atspindi pirmame skyriuje minėtos Buthler pastebėjimą, kad homoseksualus stilius tampa madingas. Tačiau žvelgiant į tokių portalų nuotraukas, matyti, kad merginų santykiai su tos pačios lyties atstovėmis yra intymesni negu vaikinių pagal tą patį kriterijų. Vis dėlto tai vertintina kaip stilius, bet ne gyvenimo būdas, nes dažniausiai tokiuose portaluose savo nuotraukas įkėlę asmenys apačioje parašo ieškantys kitos lyties draugo(-ės).

Savo kūno viešinimą internete, nuotraukų siuntinėjimą mobiliųjų telefonų žinutėmis britų mokslininkai suproblemina (tuo jį ir pagrįsdami) prabilę apie Trumeno sindromą, kai atlikus tyrimą paaiškėjo, kad išplitus realybės šou ir atsiradus internetui, žmonių, nebeskiriančių, kur realybė, ir kur virtualus pasaulis, itin padaugėjo. Tokiems asmenims nuolat atrodo, kad tiek jie, tiek kiti žmonės, su kuriais jie bendrauja, nuolat rodomi per televiziją, šmėžuoja internete. Jungtinių Valstijų psichiatro Goldo nuomone, Trumeno sindromas rodo menkėjantį žmonių intelektą: „Kad išgarsėtum, nebereikia turėti įgūdžių ar gabumų, užtenka padaryti kažką kvailo, neįprasto. Daugeliui žmonių tai gali atrodyti patrauklu, tačiau turintiems polinkį į šią paranojos rūšį, pasikeitusi situacija kelia įtampą“ (Leonard, interaktyvus, 2008) Nors čia cituojame amerikiečių atstovą, Lietuvos psichologai antrina užsienio kolegoms, pabrėždami, kad daugėja ir lietuvių, priklausomų nuo interneto bei prašančių psichologų pagalbos. Jaunimo linijos interneto svetainėje buvo pasirodžiusi informacija, kad šalyje veikia ir nauja savanorių bendruomenė, kurie eina pas priklausomybę nuo interneto turinčius žmones, ypač paauglius, taip skatindami juos bendrauti su realiais žmonėmis, susirasti draugų ir išmokyti juos atpažinti kitų žmonių kūno kalbą. Šis reiškinys vertintinas kaip pradinis žmogaus susiejimas su virtualia erdve, kur kūno kalba netenka savo esminės reikšmės ir tampa rudimentine žmogaus kūno savybe.

Įvertinus, kad kūno raiška ir komunikacija yra jautri socializacijos dalis, išryškėja kartų konfliktas, kai tėvai nebėra autoritetas vaikams. Tai labiau vertybinė problema, tačiau, kaip matyti iš technologijų vystymosi prognozių, galiausiai tampa ir egzistencinio diskurso problema. Giluminis neišmanymas daugialypės terpės poveikio pasekmių Lietuvos visuomenėje atsiskleidžia kaip itin chaotiškas šios terpės vartojimas ir neapgalvotas komunikacijos įtinklinimas. Vis dėlto stebint, koku greičiu plečiasi interneto tinklas Lietuvoje ir kaip aktyviai žmonės įsitraukia į socialinius tinklus, jau galime kalbėti apie kūno raiškos kultūrą daugialypėje terpėje. Kol kas jos stadija pirminė, tačiau progresuojanti, siejant ją su tebesitęsiančia interneto

plėtra. Tai rodo, kad pirmame skyriuje išanalizuotos filosofų teorijos taikytinos ir Lietuvai, kaip potencialiai lygiavertei pasaulinio lygio daugialypės terpės dalyvei. Vizualinės kultūros progresuojantis vartojimas atvedė prie realių pokyčių pasaulio bendruomenėje. 5 šio darbo dalyje apžvelgsime faktus, kaip vizualinės kultūros įsigalėjimas nulėmė žmogaus kūnui būdingų gyvenimo fazių ir jo raiškos pokyčius.

2.5 Virtualios metafizikos grėsmės

Sociologai ir psichologai vieningai sutaria, kad didžiausią poveikį neverbalinei kūno raiškai pastarąjį dešimtmetį turėjo sparti mass medių konvergencija ir jų plėtra pasaulyje. Jeigu ankstesnėse II skyriaus dalyse mūsų analizė balansavo tarp daugialypės terpės poveikio realiai kūno raiškai ir paties kūno pratęsimui joje, tai šioje dalyje pastarajam atvejui skirsime daugiau dėmesio. Analizuodami tradicinį žmogaus kūną įvertinome, kad jam, kaip biologiniam organizmui, būdingos fazės: gimimas, gyvenimas ir mirtis. Šios fazės daro įtaką ir socialinei individų egzistencijai. XXI amžiuje atsiskleidė nauja perspektyva, kurioje tradicinės fazės įtinklinamos, o kūnas pradeda virtualų gyvenimą. Tad su šia sąvoka sietini ir kiti junginiai: virtualus kūnas, virtualus bendravimas, virtuali mirtis bei pan. Šioje dalyje, remdamiesi realiais pavyzdžiais, galutinai įrodysime, kad kūno tapsmas virtualiu vyksta. Lietuvos atvejus aptarsime pasauliniame kontekste.

Kalifornijos jaunimas surengė masinį bendravimą interneto telefonu, kuriame dalyvavo žmonės iš 38 šalių, visi jie galėjo ir matyti vieni kitus tinkle. (Norwalk, interaktyvus, 2003) Ekspertai pripažįsta, kad nepaisant daugialypės terpės suteiktos galimybės greičiau susirasti draugą, slopsta žmonių gebėjimas pažinti realias žmonių neverbalines kūno kalbos savybes, tarp kurių akivaizdžiausios kūno kalba bei mimika. Vis labiau pereinant prie žmonių kūno tęsinių hiperrealybėje, dera paminėti ir Goffmano pastabas apie interneto svetaines, kuriose žmonės kelia savo fotografijas. Autorius pažymi, kad šiuolaikinėmis programomis žmonės neretai keičia savo išvaizdą, tobulindami nuotrauką iki tokio lygio, kol kūno forma atitinka visuotinai priimtus grožio standartus. Goffmanas reziumuoja, kad visa tai lemia išvadą, jog internete pateikiama neadekvati tų individų realiam vaizdai fotografija. Donath cituoja Goffmaną: „Žmonės sako: „Štai mano reprezentacija, kurioje aš prisistatau taip, kaip noriu, kad mane matytų tinkle.“ (Donath, interaktyvus)

„*Second life*“ – tai „trimatis virtualus pasaulis, sukurtas jame esančių gyventojų.“ (second life, interaktyvus) Pratęsiant Goffmano mintį, matome, kad virtualiam pasauliui neretai būdingas melagingas savęs vaizdavimas, kuris ypač akivaizdus „Second life“ erdvėje, kai individai susikuria savo avatarus. 2004 metais Londone buvo surengta nuotraukų paroda, kurioje buvo galima įvertinti, kad virtualioje realybėje žmonės dažnai sukuria visai sau priešingus tiek išvaizda, tiek stiliumi, tiek mąstymu avatarus. Dažniausiai fizinis kūnas nebesutampa su tuo, kuris vaizduojamas avataru, neretai ir atvirkščiai – slepiami fizinio kūno trūkumai, tad linkstama virtualybėje parodyti gražesnę savo kūną negu jis yra iš tiesų. (tekstą ir šio darbo 35 psl. esančias nuotraukas a, b, c, d žr.: Twist, interaktyvus, 2004) Štai keletas tai įrodančių pavyzdžių:

a)

b)

c)

d)

Tokios išvados gali paskatinti psichologus, medikus ir socialinių mokslų atstovus analizuoti realių žmonių savo kūno vertinimą ir kokias pasekmes turi vienokie ar kitokie tokių tyrimų rezultatai visuomenės būklei nustatyti. Subrahmanyam, Greenfield ir Tynes, atkreipdamos dėmesį į populiarėjančius „Second life“ ir „Teen second life“ akcentuoja, kad paauglių grupė yra labiausiai pažeidžiama ir kontroliuotina, kadangi tokios pažinčių formos gali sukelti neigiamus jaunosios kartos psichologinius padarinius jai ieškant savo tapatybės ir apsibrėžiant lytiškumą. (Subrahmanyam, Greenfield, Tynes, 2004, 651-666). Šių autorių išvalgos analizuotinos ateityje planuojamo sukurti postžmogaus diskurse, kai biologinis žmogaus kūnas bus radikaliai schematizuotas ir kuris galės veikti realybėje ir hiperrealybėje iškart. Jį atskirai aptarsime paskutinėje šio darbo dalyje.

Virtualios mirtys. Kaip natūrali kūno raiška, natūralus gyvenimas, taip ir žmogaus mirtis yra būties dalis, tačiau XXI šimtmetyje ir kūniškoji mirtis įgauna kitų prasmų. Panagrinėkime šio rudens kelis atvejus, kai teismai skyrė realias bausmes žmonėms, kurie arba skatino savo internetinius pašnekovus nusižudyti, arba nužudė jų avataurus. Vienas iš tokių atvejų įvyko spalio mėnesį Japonijoje, kur 43 metų moteris nuteista 5 metų laisvės atėmimo bausme už tai, kad įsibrovė į vyriškio, su kuriuo buvo susituokusi virtualiame žaidime, kompiuterio duomenų bazę ir nužudė jo avatarą. Kitas pavyzdys įvyko Nyderlanduose lapkričio mėnesį, kada vaikinai iš anksto vaizdo konferencijoje pranešė svetainės justin.tv lankytojams, kad atitinkamą valandą jie

užėitų į puslapį pažiūrėti jo mirties. Vaikinas iš tiesų tą valandą išgėrė didelę vaistų dozę ir mirė jo interneto puslapio žiūrovų akivaizdoje. (Harvey, interaktyvus, 2008) Šie pavyzdžiai įrodo ir tokių savižudybių problemišką tyrimą, kai nėra aišku, ar pirmu atveju avataro mirtis yra tikroji žmogaus mirtis ir kas kaltas, o antruoju atveju, kas atsakingas už vaikino mirtį. Galbūt jis buvo paskatintas nusižudyti savo pašnekovų arba buvo užgautas? Šie klausimai spęstini tik išsiaiškinus, ką iš tiesų laikyti žmogaus kūnu, jo mirtimi. Vadinasi, kaip nusprendėme pirmame skyriuje, jei sunku apibrėžti realaus žmogaus mirtį, tai atsiradus jo kūno tęsiniams daugialypėje terpėje, ši definicija tampa dar sunkiau konstruotina. Matyti, kad pirmuoju čia aptartu atveju biologinis kūnas net nedalyvavo nei virtualiose vedybose, nei santykiuose, nei patyrė mirtį, antruoju atveju, mirtis aptartina kaip performansas, t.y. priklausanti nuo požiūrio į savo biologinį kūną, o ne visišką jo paneigimą. Vis dėlto abu pavyzdžiai vertintini kaip galimas žingsnis žmogaus kūno raišką visiškai susiejant su hiperrealybe.

Įrodinėjant kūno raiškos pokyčius daugialypėje terpėje minėtini ir *virtualūs kapai*. Pasaulyje, jau ir Lietuvoje, atsiradusios virtualios vedybos ir kiti panašūs realaus gyvenimo momentai bei procesai, galiausiai virtualios kapinės. Tokiose interneto svetainėse, pvz.: <http://www.wildrosecemeteries.com/>, <http://www.cemetery.org/>, www.kapines.lt „(...)internetu vartotojui paprastai pateikiamas “virtualių kapinių” žemėlapis, kad jis galėtų pasirinkti sektorių, kuriame norėtų užsakyti kapo “vietą”. Be to, kapinių lankytojui siūloma išrinkti antkapinį paminklą, sukurti epitafiją, patalpinti mirusio fotografiją ar pasirinkti virtualų vainiką. Ši kapinių tipą vadintume “realistiniu” – jis pretenduoja į detalų su mirtim susijusių ceremonijų atkartinimą. Internetas šiuo atveju suvokiamas veikiau kaip daugiau galimybių teikianti priemonė savo liūdesiui įdaiktinti.“ (Lavrinc, interaktyvus, 2003) Šie atvejai atskleidžia, kad kūno ir jo raiškos sąvoka šiuolaikiniame pasaulyje plečiasi, o kai kurių tokiose svetainėse užsiregistravusių žmonių požiūris į mirtį pasikeitęs radikaliai. Nuo intymiausio santykio su palaidotoju ir liūdesio pereinama prie mirusiojo, kaip priežasties, nuo kurios priklauso likusių šeimos narių ar draugų būrimasis į grupes, bendravimas internetu. Taigi medžiaginė kūno reikšmė nutrinama, ji tampa likusių gyvųjų savo jausmų išraiškos perteikimo faktoriumi daugialypėje terpėje.

Dar vienas aspektas, būtinas įvertinti brėžiant žmogaus kūno egzistencinę projekciją, yra atvejis, kada visais laikais saugotą mirusio žmogaus kūno ramybės būseną keičia jo nykimo išviešinimas internete, kūno irimo proceso stebėjimas. Interneto svetainėje <http://www.seemerot.com/> toks projektas jau vykdomas beveik trejus metus. Čia rodoma tiesioginė video transliacija iš karsto, kuriame įmontuota kamera filmuojamas mirusios 41 metų moters kūno irimas. Jos tapatybė, giminių prašymu, neatskleidžiama. Lietuvoje tokių pavyzdžių dar nėra.

Naujausias mokslininkų dar neanalizuotas pavyzdys – biologinio kūno laidojimas su mobiliuoju telefonu ar ausinuku. (Mapes, interaktyvus, 2008) Šią plintančią madą, kol kas pasireiškiančią tik Jungtinėse Amerikos Valstijose, galime tiesiogiai sieti su McLuhano teorija, kai technologija pratęsia žmogaus egzistenciją ir galimybes. Mapes kalbinto Potvino citata rodo, kad veikiantis telefonas, esantis realiame kape su palaidotu juo, likusiems gyviesiems tarsi pratęsia jų santykį su mirusiuoju: „Daug žmonių sako, kad mobilusis telefonas reprezentuoja asmenį. (...) Tai jų (mirusiųjų – aut. pastaba) tęsiniai.“ (ten pat).

Daugialypės terpės architektūroje jau diegiamos trimatės figūros, miestai, mene – erdvinė muzika, tačiau išlieka problemų biologinį žmogaus kūną perkeliant į virtualią erdvę. Brėžiant ateities perspektyvą neverbalinės kūno raiškos tema, tikslus Murėjaus ir Sixmitho, tyrinėjančių fizinio kūno įtraukimą į virtualų pasaulį, pastebėjimas: „Įkūnijimo virtualioje realybėje pojūtis pagrįstas dviejų fenomenų: sensorinės kūno architektūros ir kūno pažinimo ribų lankstumo.“ (Murray, Sixsmith, 1999, 336) Atsižvelgiant į jų prognozes, fizinį individo kūną bandantiems perkelti į virtualią erdvę mokslininkams teks rasti būdą, kad asmeninės kiekvieno žmogaus realaus kūno savybės taptų priimamos ir suprantamos techninėms priemonėms.

2.6 Postžmogus – postbiologinis veikėjas

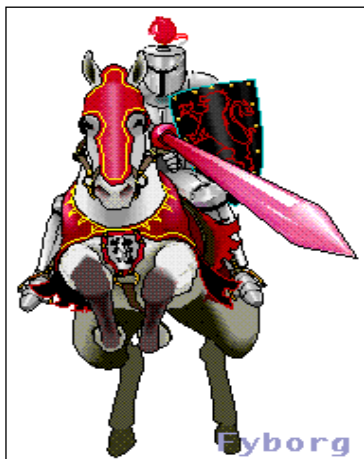
Postžmogus (angl. posthuman) – tai radikaliai dabartinių savo gebėjimų ir formos ribas peržengęs žmogaus kūnas, kuriam ateityje nebebus taikytini dabartiniai standartai. (Bostrom, 2003, 5) Kaip matyti iš pačios definicijos, ši sąvoka dar pakankamai apibendrinta, kad būtų įmanoma vienareikšmiškai atsakyti, koks tai bus žmogus, o juo labiau, kokia bus jo neverbalinė kalba. Tačiau šioje dalyje apžvelgsime, kokią žmogaus evoliuciją numato mokslininkai ir kokias rizikas įvardina. Šiame kontekste apžvelgsime ir gaires, kurios sietinos su Lietuva. Apie postžmogų kalbame tiek, kiek įmanoma numatyti artimiausio meto pokyčius, paremtus iki šiol mokslininkų atliktais tyrimais ir bandymais.

Remiantis transhumanizmo mokslininkais, noras sukurti postžmogų pirmiausia sietinas su tobulo kūno paieškomis. Vartojant sąvoką tobulas, nebeapsiribojama vien išorinėmis jau dabar medikų atliekamomis kūno formų korekcijomis, bet naujų technologijų pagalba siekiama, kad atsirastų galimybė keisti žmonių genus, sukurti dirbtines smegenis. Ateities individų kūnų ir jų neverbalinės raiškos susietumas su McLuhano numatytais tęsiniais matomas šiose nuotraukose ir piešiniuose. Galime išskirti nuosekliai kintančio žmogaus kūno kategorijas pagal schematizavimą: cyborgas, fyborgas, robotas ir androidas/gynoidas (1, 2, 3 pav.: Chislenko, interaktyvus, 1995; 4,5 pav.: robots – dreams, interaktyvus, 2006)

Cyborgas – kibernetinis mechanizmas, mašinos ir organizmo hibridas, tiek realios socialinės tikrovės, tiek ir mokslinės fantastikos būtybė. (Haraway, 1991, 149) Tokių žmonių jau yra ir šių dienų pasaulyje, nes kiekvienas, kuriam implantuoti dirbtiniai organai ar aparatai, jau turi cyborgo savybių.

1 pav.

2 pav.

Fyborgas – jeigu cyborgo būdinga savybė techniką jungti su biologiniu kūnu, tai fyborgas pakeičia žmogaus kūną funkciškai ir veikia virtualiai. Šiuo atveju fyborgas gali veikti tuo pat metu su biologiniu kūnu, t.y. nepakeičia jo. Šis bruožas yra pagrindinis faktorius, dėl kurio fyborgui prognozuojamas neilgas gyvavimas. (Chislenko, interaktyvus, 1995)

3 pav.

Robotas – bet kokia automatiškai valdoma mašina, kuri pakeičia žmogų. Tačiau ji negali išvaizda būti panaši į žmogų ar žmogui būdinga maniera atlikti veiksmą. Jam būdingas bet kokio daikto vaizdui apibūdinti taikomas dizainas. Mokslininkai teigia, kad XXI a. viduryje bus sukurti ketvirtos kartos robotai, kurių mąstymo ir veikimo gebėjimus bus galima lyginti su žmogaus, tačiau visiškai išlavinti robotai gali tapti protiškai pavojingi. (Moravec, interaktyvus, žr.: Encyclopaedia Britannica)

4 pav.

Androidas – tai robotas, kurio išvaizda ir elgsena panaši į fizinį vyriškos lyties žmogaus kūną. Į biologinį žmogų jis panašus ne tik kūno forma, bet ir išraiška bei reakcija į kito neverbaliką, pavyzdžiui, susijaudinęs gali verksti, pralinksminas juoktis ir pan. Tačiau pripažįstama, kad reakcija į jausminius veiksnius būna neadekvati fiziniam žmogui. (Attaway, interaktyvus; Nacionalinis Japonijos informacijos ir komunikacinių technologijų institutas, interaktyvus, 2007)

Gynoidas – tai robotas, kurio išvaizda ir elgsena panaši į fizinių moteriškos lyties žmogaus kūną.

5 pav.

“Pirminis (postžmogus – aut. pastaba) yra sukonstruotas kaip visiškai suderinta mašina ir vizualiai atrodo kaip biologinis kūnas, kad atspindėtų visuotinai pažįstamą žmogaus formą, išorinę ir estetinę išvaizdą. Tačiau Pirminio Postžmogaus kūnas neturi amžiaus, yra lengvai tobulinamas, turi metasensorinius komponentus, 24 valandas veikiančią distancinę tinklo perdavimo sistemą ir daugialypę lyties pasirinkimo galimybę. (...) Oda išmoksta kaip ir kada atsinaujinti, (...) laikas nuo laiko gali keisti kūno temperatūrą ir savo kontūrais atspindi simbolius, vaizdus, spalvas ir tekstūras.” (Vita-More, interaktyvus, 2004)

Pasaulyje atliekami ir kiti su biologinio kūno virsmu technologiniu susiję bandymai, tyrimai. Dar vienas minėtinas ir vienas iš sudėtingiausių, NASA atliekamas bandymas, kurio esmė – sudaryti galimybę, kad visiškai technologizuotas postžmogus gebėtų jausti tą patį lytėjimą kaip ir dabartinis biologinis. “Yra idėja sukurti “jautrią odą”, kuria technologai galėtų padengti robotą. Ši oda turės daugiau nei tūkstantį infraraudonųjų daviklių, kurie galėtų nustatyti objektą ir persiųsti informaciją roboto “smegenims” (Keeseey, interaktyvus, 2005) Po šio teiginio lieka klausimas, ar toks robotizuotas žmogus yra atskiras konstruktas nuo avataro, ar tai tarpininkas biologiniam kūnui tampant visiškai virtualiam. Taip pat nėra iki galo aišku, ar ateityje bus galima užginčyti Baumano mintį, kad žmonių kūno raiška vienodėja visose kultūrose, tampa šabloniška. Tai gali paaiškėti tik sukūrus tokius schemomis veikinačius organizmus, kurie visapusiškais savybėmis skirsis vieni nuo kitų tiek pat, kaip ir fiziniai kūnai.

1998 metais atsiradusi transhumanistų asociacija susikūrė tam, kad prižiūrėtų technologijų kūrėjų siūlomas naujoves, analizuotų ir prisidėtų prie ilgesnio individų gyvenimo. Transhumanistai, pavyzdžiui, Bostromas mano, kad įvairių sričių mokslininkams nenutrūkstamai analizuojant, kurlink veda kiekviena technologinė naujovė tobulinant žmogaus kūną ir jo galimybes, bus sulaukta teigiamų rezultatų. Jo nuomone, jau dabar pradedami diegti įvairūs kūno

implantai, medžiagos suteikia žmonėms geresnio gyvenimo kokybę, padeda pagražinti savo išvaizdą arba panaikinti kūno defektus. (Bostrom, interaktyvus, 2005)

Tačiau kiti mokslininkai, pavyzdžiui, Norgaard, kurią cituoja Peiseris, kol kas linkę nerizikuoti techniką jungiant su žmogaus kūnu. Norgaard pabrėžia, kad net ir tos technologijos, per kurias pranašaujamos potencialios socialinės katastrofos, yra pasiekę tokį lygį, kad esant net mažiems netikslumams jas naudojant, pasekmės gali transformuotis iki destruktivių jėgų, keliančių grėsmę žmonijos išlikimui. (Peiser, interaktyvus, 2007)

Patys transhumanistai pripažįsta, kad viena iš pagrindinių problemų, su kuria jie susiduria analizuodami žmogaus kūno tobulinimą ir siekdami pratęsti jo gyvenimo trukmę, yra gyventojų skaičiaus didėjimas. Burneckio kalbinamas šio judėjimo atstovas Bostromas: „Gyventojų perteklius šiuo metu yra viena iš galimų problemų. (...) Aš įsivaizduoju, kad tolimoje ateityje mūsų palikuonys galės apsigyventi kitose planetose. (...) Tačiau įmanoma, kad žmonijos populiacijos pertekliaus problema taps didžiuliu iššūkiu dėl sparčiai besivystančios jaunystės medicinos. Mano požiūriu, norėdami susidoroti su šiuo iššūkiu, turėsime mažinti gimstamumą. Būtų labai neetiška nesuteikti gyvybę gelbstinčios medicinos paslaugų kitais atžvilgiais sveikiems, tačiau vyresniems žmonėms. Su žmonėmis taip elgtis negalima.“ (Burneckis, interaktyvus, 2008) Šie Bostromo teiginiai leidžia manyti, kad žmogaus evoliucija yra pati jautriausia šių dienų tema, todėl jau vien dėl etinių problemų yra sunkiai prognozuotina. Kitaip tariant, tobulinant žmogaus kūno raiškos galimybes, visas procesas pats tampa iššūkiu fizinio kūno egzistencijai, o tuo pat metu ir tiesiogiai veikia neverbalikos pokyčius.

Kita vertus, kaip rašo Vita-More, “(...)keičiantis žmogaus biologijai, keičiasi ir vertybės” (Vita-More, interaktyvus, 2004) Tai viena iš reakcijų į šio darbo problemą, pabrėžiant, kad fizinio kūno gyvavimas itin susijęs su pačių žmonių požiūriu į jį. Galiausiai ši mintis veda prie išvados, kad tai, kas vadinama žmogaus kūnu su visais jam iki šiol būdingais etapais (gimimu, gyvenimu, mirtimi) ir neverbalinės kalbos akcentais (uoslė, lytėjimas, rega, gestai, mimimka, klausa, kt.), keičiasi atsižvelgiant, kiek individai leidžia schematizuoti savo fizinį kūną. Jau šiame amžiuje numatomas pirminio postžmogaus ypatybės, anot Vitos-More, iš esmės keis tradicinį kūną ir jo raišką.

Taigi matome fizinio kūno transformaciją su visais jutimais, siunčiamais signalais, gebėjimais prisitaikyti aplinkoje, kitaip tariant, realybėje biologiniam kūnui būdingos savybės schematizuojamos, o toliau žvelgiant – visiškai susiejamos su hiperrealybe. Apie didėjančias galimybes virtualizuoti net tokią raišką, kaip kvapas, rodo Japonijos mobiliųjų technologijų kūrėjų jau diegiama sistema, kurios esmė – galimybė parsisiųsti informaciją apie kvapus į savo mobiliųjų telefoną ir juos atkurti pasinaudojant specialia kasete, kuri sujungiama su telefonu

naudojant infraraudonuosius spindulius. (Jurgaitis, interaktyvus, 2008) Tikėtina, kad postžmonės taip pat skirsis kūno kvapu. Kokswijkas teigia, kad žmogaus kūno virtualėjimas jau apčiuopiamas, tačiau jo raiškos vertinimas prieštaringas ir tebėra neaišku, kada tam tikrą poelgį priskirti fiziniam žmogaus kūnui, kada jo sukurtam avatarui ir kada galutinai sutechnintam kūnui: „Politikai ir teismai retai supranta socialinę struktūrą kibernetinėje erdvėje ir dėl šios priežasties yra rizika, kad jų daroma teisė nesukurs trokštamo etinio modelio, bet vietoje jo sukels neigiamą reakciją arba revoliucingą judėjimą prieš visuomenę.” (Kokswijk, 2008, 213)

Analizuojant Lietuvos patirtį šiame kontekste matyti, kad šalis tėra pirminėje stadijoje rengiantis virtualiam kūnui suteikti lygiavertę reikšmę kaip fiziniam. Lygindami galime remtis tokiu amerikiečių pavyzdžiu apie nuotolinį robotų gydymą, o paskui įrodysime išryškėjantį problemišumą: „Niujorke medikai, neišvykę iš savo ligoninės, išoperavo Strasbūro ligoninėje esančiai 68 metų moteriai tulžies pūslę. Tai buvo padaryta per atstumą valdomu robotu. Du Strasbūro chirurgai manipuliavo robotu, o du Niujorko chirurgai atliko operaciją per savo kabinete įrengtą valdymo pultą. Robotas Prancūzijoje ir pultas Amerikoje buvo sujungti sparčiai informaciją perduodančiu optiniu kabeliu“. (Jarukaitis, interaktyvus) Lietuvos Sveikatos apsaugos ministerijos duomenimis, šalyje kol kas nuotoliniu būdu nėra daromos tokio lygio operacijos, tačiau telemedicina pradama naudoti užtikrinant atokesnėse vietovėse gyvenančių pacientų priežiūrą, tačiau ir ji konsultacinė, o ne robotizuota. Galima tikėtis ryškesnių pokyčių per artimiausius metus, nes planuojama, kad 2009-2013 metais bus diegiamos telemedicinos priemonės kardiologijoje Vidurio ir Vakarų Lietuvoje. Vis dėlto, kaip pastebi Jarukaitis, jau dabar Lietuvoje iškyla teisinių neaiškumų, kaip spręsti susidariusias problemas, nes atsirandant nuotoliniam gydymui, jos tampa kompleksinės. „Ne visada aišku, kokias teisės normas taikyti, pvz., licencijavimo atveju – kaip duomenų tinklo turėtojai ar kaip radijo programų transliuotojai, o gal reikia gauti abu leidimus (...), ar turi būti taikomos normos, reguliuojančios pačių programų turinį, dėl Europos darbų kvotų, nepilnamečių apsaugos, reklamos apribojimų ir pan., (Jarukaitis, ten pat) Šios pastabos rodo, kad galimybė atsirasti postžmonėms Lietuvoje tik atsiranda, nes nėra numatytų jokių taisyklių, kaip derėtų vertinti scematizuotą žmogų arba kokią reikšmę realiam individų gyvenimui turi avatarai. Akivaizdu, kad šiai problemai spręsti reikalingi ir techninių, ir socialinių, ir psichologinių sričių mokslininkų tyrimai, kad būtų numatytos galimos diegiamų naujovių įvairiapusės pasekmės.

Tačiau yra apraiškų, leidžiančių daryti prielaidą, kad ateityje Lietuva prisitaikys prie pasaulinių tendencijų, kada fizinis žmogaus kūnas perkeliamas į virtualią erdvę. Vienas iš akivaizdžiausių pavyzdžių – 2007 metais mobiliojo ryšio bendrovės „Omnitel“ įkurta Lietuvos apybrėžas primenančios formos sala virtualiame pasaulyje „Second life“. Šios salos įkurdinimo

tikslas – realiam žmogaus kūnui nedalyvaujant, apgyvendinti salą avatarais, kad šie virtualiai bendrautų, kad statytusi daugialypėje terpėje virtualius namus, virtualiais pinigais pirktų ten žemę ir pan. Apie planus įkurdinti Lietuvos diplomatinę atstovybę yra užsiminusi ir Lietuvos Vyriausybė, tačiau kol kas planai atidėti. (Razmaitė, interaktyvus, 2007)

Pagal tai, kokia sparta vystosi šiuolaikinės ryšių priemonės, naujovės genetikos srityje, nanotechnologijų diegimas gana sudėtinga tiksliai numatyti, kaip keisis kūno sąvokos apibrėžimas ir jo raiškos suvokimas bei vertinimas. Galime numatyti keletą priežasčių, nuo kurių labiausiai priklausys tolimesnis šios srities keitimasis Lietuvoje ir pasaulyje:

- a) kokių greičiu ir kokiuose pasaulio kraštuose daugės naujų technologijų skvarba,
- b) kaip karta iš kartos perims šios srities technologines, biologines naujoves ir ar keisis visuomenės požiūris į etines pokyčių pasekmes,
- c) ar bent viena esminė klaida/nelaimė nesustabdys tokių technologijų vystymosi ir neteks peržiūrėti visko iš naujo.

Kol kas numatant artimiausio meto pokyčius neverbalinės kūno raiškos perspektyvoje, daugiau dėmesio vis dar reiktų telkti į tai, kaip visuomenėje vyksta požiūrio į kūno perkėlimą virtualybėn raida. Pasaulis išgyvena būtent etapą, kada apsvarstomas žmogiškasis kūnas. Pagal šiame darbe apžvelgtas tendencijas, galime daryti prielaidą, kad jau artimiausioje ateityje svarbų vaidmenį šioje srityje atliks socialiniai tinklai, kuriuose žmonės dalinasi patirtimi ir bendrauja. Ypač atkreiptinas dėmesys į pasaulyje, be kita ko ir Lietuvoje, išivyravusią Web 2.0 technologiją⁸, kurios ašimi įvardinami socialiniai tinklai, arba virtualios bendruomenės internete. Jos plėtra greičiausiai sąlygos kūniškumo tapimo mašinaliu suaktyvėjimą.

⁸ Anot B. Alexanderio, pagrindiniu *Web 2.0* komponentu galime laikyti *socialinę programinę įrangą*. Nors tokia programinė įranga sukurta neseniai, jos idėją XX a. 7 dešimtmetyje pasiūlė J. C. R. Licklideris. Jos esmė – tai, kad kompiuterių tinklas galėtų sujungti žmones, idant jie gilintų savo žinias ir ugdytų gebėjimą mokytis. Nors ir po to atsiradusių interneto technologijų prigimtis buvo iš esmės sociali, tik pastaraisiais metais tam tikra interneto projektų ir paslaugų grupė imta traktuoti kaip ypač sujungianti interneto vartotojus, kaip antai tinklaraščiai, vikisvetainės, podkastingas, „trackback“ funkcija, video tinklaraščiai ir visa aibė socialinių tinklų kūrimo įrankių tokių kaip jau minėtieji „MySpace“ ar „Facebook“. (Šiaudvytienė, interaktyvus, 2007)

Išvados

1. Magistriniame darbe pasitvirtino, kad ši tema išryškėja kaip viena esminių problemų informacijos visuomenėje, nes apjungia kiekvieną jos narį ir susijusi su kasdienine individų savianalize. Mokslui aktuali todėl, kad implikuoja plataus spektro sričių mokslininkus tyrinėti vykstančių kūno ir jo neverbalinės raiškos pokyčių privalumus ir trūkumus.
2. Užtvirtinome, kad tradicinio kūno definicija išlieka susijusi su biologinėmis savybėmis, tačiau darbo tikslas pasiektas iš dalies, nes paaiškėjo, kad daugialypėje terpėje veikiančio kūno sąvokos konstravimas yra daugiaprasmiškai probleminis, reikalaujantis nuodugnesnių tyrimų, todėl griežtas jo apibrėžimo formulavimas būtų per ankstyvas. Remiantis šiame darbe analizuota teorija ir empiriniais pavyzdžiais, negalima išskirti konkretaus ateities žmogaus apibrėžimo. Tačiau išsikristalizavo, kad techniniai ar paraverbalūs žmogaus kūno tęsiniai papildo žmogaus kūno ir jo neverbalikos galimybes. Postžmogaus raišką tyrinėjantys ir kuriantys mokslininkai siekia sukurti veikėjus, kurių išvaizda ir galimybės būtų tokios pat, kaip dabartinių individų, tačiau jų elgesys nėra iki galo prognozuotinas, o neverbalinės kalbos akcentai (mimika, gestai, emocinės reakcijos, kt.) kol kas labiau matomi kaip šampiniai ir neadekvatūs realybei, taip toldami nuo fizinio kūno raiškos.
3. Išsigrūnino, kad mass medijos lemia fizinio kūno ir jo neverbalinės kalbos schemas primenančius pokyčius. Pirmiausiai ir labiausiai šios paskemės matomos žvelgiant į žmonių tarpusavio santykių įvairumo ir netikėtumo mažėjimą bei ilgalaikio jų tvarumo išnykimą. Šiuo atveju itin svarbus tokių pokyčių veiksnys yra laiko, aplinkos ir atstumo kategorijų nunykimai, kurie iki šiol lėmė skirtingų kultūrų vartojamus komunikacinius simbolius, o dabar tampa priežastimi kūno kalbai vienodėjant. Daugialypėje terpėje esančią tarpkultūrinę neverbalinę komunikaciją galima pervadinti daugiakultūrine – vienoms kultūroms būdinga neverbalika tampa būdinga ir kitoms.
4. Vartotojiškoje visuomenėje fizinio kūno reikšmė vertintina prieštaringai. Viena vertus, jis išoriškai puoselėjamas laikantis visuotinai priimtų standartų, kad gebėtų sėkmingai tarpininkauti individams siekiant nesibaigiančio ir negiluminio pasitenkinimo. Antra vertus,

būtent jo virsmas iš metafizinio subjekto į trumpalaikį tarpininką lemia tendenciją, kad individai ima eksperimentuoti su kūnais ir perkonstruoja savo būvį, kad biologinis kūnas netrukdytų siekti daugybės tikslų. To pasekmė: identiteto tapšmas preke, fundamentalių vertybių kaita, gyvenimo etapų kvestionavimas, kūno kalbos schematizacija.

5. Tiek teoriniai, tiek praktiniai pavyzdžiai parodė, kad visuomenėje daugėja kūno tęsinių. Kaip aiškėja iš kasdienybės atvejų analizės, jie fiksuotini įvairiomis formomis. Todėl galime teigti, kad tiek Lietuvos, tiek pasaulio žmonija išgyvena tarpinį svarstymų ir išbandymų laikotarpį, perkonstruodama savo kūną bei jo raišką, kurios gali nulemti naują kūno definiciją. Simuliuodama realybę daugialypė terpė sudaro sąlygas manipuliuoti kūnu. Retėjant individualiai neverbalinei kalbai, ją keičia šabloninė.
6. Jaunimas yra aktyviausia socialinė grupė, besinaudojanti medijomis. Pagal jo socialinių tinklų vartojimo praktikas aiškėja, kad bręsta karta, pasižyminti ryškiu polinkiu eksperimentuoti su kūnu daugialypėje terpėje. Prieš tai, kol oficialiai postžmogaus kūnui bus suteikta lygiavertė reikšmė kaip ir biologiniam, pirmiausia toks pripažinimas turėtų įvykti visuomenės viduje, kada ji pati priims tai kaip savaime suprantamą reiškinį ir apsispręs, ką laikyti žmogaus kūnu su jam būdingais gyvenimo etapais.
7. Kitų panašaus pobūdžio darbų autoriai galėtų analizuoti, kokią reikšmę turės kalba atsiradus postžmonėms. Iš šio darbo rezultatų aiškėja dvi galimybės: viena vertus, jeigu postžmogus komunikacinėmis savybėmis bus tapatus fiziniam žmogui, tada kalba išsilaikys, antra vertus, totaliai schematizuotiems veikėjams svarbiausia bus suprasti vieni kitų perduodamus ženklus, nepaisant skirtingų kultūrų. Pastaruoju atveju kalba gali tapti trikdžiu postžmonių komunikacijoje.

Literatūra

1. Akiba robot festival 2006, žiūrėta internete 2008 12 20, prieiga per internetą:
<http://www.robots-dreams.com/>,
2. Aleksandravičius V., Tapatybės diskursai civilizacijų sandūros įtampoje, Sociologija, Nr.:1-2, 2001, psl.: 123-125,
3. Android acquires nonverbal communication skills, Japan's National Institute of Information and Communications Technology, 2007 10 25, žiūrėta internete 2008 01 03, prieiga per internetą: <http://www.pinktentacle.com/2007/10/android-acquires-nonverbal-communication-skills/>,
4. Attaway J., Cyborg Bodies and Digitized Desires: Posthumanity and phillip k. dick, žiūrėta internete 2008 01 03, prieiga per internetą: <http://reconstruction.eserver.org/043/attaway.htm>,
5. Barevičiūtė J., Komunikacijos problema šiuolaikinių medijų teorijose: M. McLuhanas, J. Baudrillard'as, Santalka, 2008, psl.: 58 – 68,
6. Baršauskienė V., Ivaškevičienė B., Komunikacija: teorija ir praktika, Technologija, Kaunas, 2005,
7. Baudrillard J., The hell of the same, The Transparency of Evil: Essays on Extreme: Phenomena. London, New York: Verso, 1993, psl.: 121,
8. Bauman Z., Globalizacija: pasekmės žmogui, Apostrofa, Vilnius, 2007a,
9. Bauman Z., Liquid Modernity, Cambridge, England: Polity, 2001, psl.: 168-201,
10. Bauman Z., Likvidi meilė: apie žmonių ryšių trapumą, Apostrofa, Vilnius, 2007b,
11. Blumer H., Simbolinio interakcionizmo metodologinės nuostatos, Sociologija. Mintis ir veiksmai Nr.: 1, 1998, psl.: 147-156,
12. Bostrom N., The Transhumanist FAQ, World Transhumanist Association, 2003, psl.: 5,
13. Bostrom N., Transhumanist values, 2005, žiūrėta internete 2008 10 02, prieiga per internetą:
<http://www.transhumanism.org/index.php/WTA/more/transhumanist-values/>,
14. Britt A., Avatar, 2008 08 08, žiūrėta internete 2008 12 16, prieiga per internetą:
http://www.nytimes.com/2008/08/10/magazine/10wwln-guest-t.html?_r=3&scp=2&sq=avatar&st=cse&oref=login,
15. Bukelienė E., Kritikas ir šviežio kiaušinio skonis, Šiaurės Atėnai, nr.: 780, 2006, žiūrėta 2008 10 14, prieiga per internetą:
http://www.culture.lt/satenai/?leid_id=780&kas=straipsnis&st_id=3443,

16. Burneckis M., Transhumanizmas: H+ ar H-?, 2008 11 30, žiūrėta internete 2008 11 30, prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt/-12280276941225959442-p1-mokslas-transhumanizmas-h-ar-h.htm>,
17. Castells M., Toward a Sociology of the Network Society, Contemporary Sociology, Nr.: 5, 2000, psl.: 693-699,
18. Chislenko A., Are You a Cyborg?, 1995 08 10, žiūrėta internete 2008 01 03, prieiga per internetą: <http://www.lucifer.com/~sasha/articles/Cyborgs.rtf>,
19. Černevičiūtė J., Vartojimas, identitetas ir gyvenimo stilius, Filosofija. Sociologija, nr.: 3, 2006, p.20-24, žiūrėta 2008 10 14, prieiga per internetą: <http://www.cceol.com/aspx/getdocument.aspx?logid=5&id=57202a08-fe45-4fec-bd7d-78c042c5df26>,
20. Deleuze G., Guattari F., A thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia, Minneapolis, London: University of Minnesota Press, 1998, psl.: 30,
21. Deleuze G., Guattari F., What is Philosophy?, London, New York, Verso, 1994, psl.: 64, 73,
22. Donath J. S., Body language without the body: situating social cues in the virtual world, žiūrėta internete 2008 12 13, prieiga per internetą: <http://duplox.wzb.eu/docs/panel/judith.html>,
23. Elwell W. The Sociology of Max Weber, 1996, žiūrėta internete 2008 09 20, prieiga per internetą: <http://www.faculty.rsu.edu/~felwell/Theorists/Weber/Presentation/Weber.ppt>,
24. Encyclopædia Britannica, žiūrėta internete 2008 10 11, prieiga per internetą: <http://www.britannica.com/>,
25. Eurostat, žiūrėta internete 2008 11 04, prieiga per internetą: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>,
26. Giddens A., Modernity and Self – Identity, Cambridge: Polity Press, 1991, psl.: 37-97,
27. Giddens A., Modernybė ir asmens tapatumas: Asmuo ir visuomenė vėlyvosios modernybės amžiuje, Pradai , Vilnius, 2000, psl.: 14-15,
28. Hall E. T., The dance of life: The other dimension of time, Garden City, NY: Anchor Press, Doubleday, 1983, psl.: 6-7,
29. Harvey M., Horror as teenager commits suicide live online, 2008, žiūrėta internete 2008 12 01, prieiga per internetą: http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/us_and_americas/article5203176,
30. Haraway D., A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century, Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature, New York, Routledge, 1991, psl.: 149,
31. Holliday R. (Dis)Comforting Identities, Syracuse University Press, New York, 2001, psl.:71,

32. Janssen J., Verheggen T., The Double Center of Gravity in Durkheim's Symbol Theory: Bringing the Symbolism of the Body Back in, *Sociological Theory*, Nr.:3, 1997. psl. 294-306,
33. Jarukaitis I., Internetinės telefonijos teisiniai aspektai, žiūrėta internete 2008 11 18, prieiga per internetą: <http://www.itc.tf.vu.lt/doc/mokslas/iptelephony2.doc>,
34. Jaunimo linija, prieiga per internetą: <http://www.jppc.lt>,
35. John R.R., Review: Remembering McLuhan, *Reviews in American History*, Vol. 18, Nr.: 3, The Johns Hopkins University Press, 1990, psl.: 422,
36. Jurgaitis V.P., Kvapai telefonu, žiūrėta internete 2008 11 25, prieiga per internetą: http://www.mobili.lt/lt/pasaulio_naujienos/kvapai_telefonu.html,
37. Kačerauskas T., Kūnas gyvenamajame pasaulyje, *Problemos*, Nr.: 73, 2008, psl.: 73,
38. Kappelman, T., Marshall McLuhan: “the medium is the message”, 2001, žiūrėta internete 2008 10 30, prieiga per internetą: <http://www.leaderu.com/orgs/probe/docs/mcluhan.html>,
39. Karlonaitė D., Apie radijo žurnalistikos ateitį, *Žurnalistų žinios*, 2006, žiūrėta internete 2008 11 15, prieiga per internetą: http://www.lzs.lt/about.php?id=266&type=paper&page_menu=4,
40. Kavolis V., Savojo “aš” istorijos, socialumo žemėlapiai, *Civilizacijų analizė*, Baltos lankos, Vilnius, 1998, psl.: 37,
41. Keeseey L., High-Tech Robot Skin, 2005 05 05, žiūrėta internete 2008 12 22, prieiga per internetą: <http://www.nasa.gov/centers/goddard/news/topstory/2005/vladskin.html>,
42. Kellner, D., Baudrillard: A New McLuhan?, 2006, žiūrėta internete 2008 12 03, prieiga per internetą: <http://www.gseis.ucla.edu/faculty/kellner/essays/ baudrillardanewmcluhan.pdf>,
43. Kokswijk J., Granting Personality to a Virtual Identity, *International Journal of Humanities and Social Sciences*, 2/3, 2008, psl.: 213,
44. Kutkaitytė M., Optimizmas – kvailių filosofija, 2008, žiūrėta 2008 09 30, prieiga per internetą: <http://www.lrt.lt/news.php?strid=5082&id=4520069>,
45. Lahiff J., Penrose J. M., *Business Communication: Strategies and Skills*, 5 leid., Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, Inc., 1997, psl.: 381,
46. Lavrinec J., Apie “virtualis kapines”, 2003, žiūrėta internete 2008 11 30, prieiga per internetą: <http://www.litlogos.lt/eidos/actual/kapines.html>,
47. Leonard T., Truman Show Syndrome delusion: Sufferers convinced they are on reality TV, 2008, žiūrėta internete 2008 12 01, prieiga per internetą: <http://www.telegraph.co.uk/health/3521574/Truman-Show-Syndrome-delusion-Sufferers-convinced-they-are-on-reality-TV.html>,

48. Leonavičius V., Georgas Herbertas Meadas ir asmens savimonės teorija, Sociologija, Nr.:2, 1998., psl.: 136-146,
49. Lietuvoje pradedama gydyti „per atstumą“, žiūrėta internete 2008 11 11, prieiga per internetą: <http://www.lrt.lt/print.php?strid=5042&id=4990603>,
50. Lopeta V., Kelionių patarimai: kad gestai netrukdytų bendrauti, 2008, žiūrėta internete 2008 12 07, prieiga per internetą: <http://www.alfa.lt/straipsnis/164322>,
51. Mapes D., Bury me with my cell phone, 2008 12 16, žiūrėta internete 2008 12 16, prieiga per internetą: <http://www.msnbc.msn.com/id/28182292/>, Burneckas M., Transhumanizmas: H+ ar H-?, 2008 11 30, žiūrėta internete 2008 11 30, prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt/-12280276941225959442-p1-mokslas-transhumanizmas-h-ar-h.htm>,
52. Mažeikis G., LYTIS, kuri peržengia tapatumo ribas, 2005, žiūrėta internete 2008 12 02, prieiga per internetą: <http://www.su.lt/article/articleview/991/1/501/>,
53. McLuhan M., The medium is the message, Understanding Media: The Extensions of Man, Routledge, 2001, psl.: 7,
54. Mifflin, H., Dictionary of the English Language, 2006, žiūrėta internete 2008 10 11, prieiga per internetą: <http://dictionary.reference.com/browse/multimedia>,
55. Murray C. D., Sixsmith J., The Corporeal Body in Virtual Reality, Ethos, Nr.: 3, 1999, psl.: 336,
56. Nichols S., Courts put real value on virtual crimes, 2008, žiūrėta internete 2008 12 01, prieiga per internetą: <http://www.itnews.com.au/News/87510,courts-put-real-value-on-virtual-crimes.aspx>,
57. Norwalk C., Representatives from Around the World Gather at internet telephony conference & Expo, Business Wire, 2003 10 07, žiūrėta internete 2008 09 12, prieiga per internetą: http://findarticles.com/p/articles/mi_m0EIN/is_/ai_108596545,
58. Orum A. M., The Information Age: Economy, Society and Culture, Vol. III: End of Millennium by Manuel Castells, Contemporary Sociology, Nr.: 1, 1999, psl. 89-91,
59. Pečiulis Ž., Efektyvi komunikacija, Versus aureus, Vilnius, 2004, psl.: 25.,
60. Pečiulis Ž., Realybės šou – pragaras ar rojus?, 2007, žiūrėta internete 2008 12 05, prieiga per internetą: <http://www.balsas.lt/naujiena/160082>,
61. Pečiulis Ž., Technologinių naujovių iššūkiai ir tradicinės televizijos kaita, Informacijos mokslai, Nr.: 36, 2006, psl.: 83-94,
62. Pečiulis Ž., Socialiniai realybės šou eksperimentai, Problemos, Nr.: 72, 2007, psl.: 48-56,
63. Peiser B., Existential risk and democratic peace, 2007, žiūrėta internete 2008 12 01, prieiga per internetą: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/sci/tech/7081804.stm>,

64. Peters D.J., Kalbėjimas vėjams. Komunikacijos idėjos istorija, Vilnius, 2004, psl.: 266,
65. Populiariausių interneto svetainių dešimtuko permainos, Veidas, 2008, Nr.13, žiūrėta internete 2008 10 10, prieiga per internetą:
<http://www.veidas.lt/lt/leidinys.nrfull/48a47f343a6cd>,
66. Razmaitė I., Lietuvių žingsniai į “Second life”, 2007 12 17, žiūrėta internete 2008 12 10, prieiga per internetą: <http://klaipeda.diena.lt/dienrastis/priedai/ediena/lietuviu-zingsniai-i-second-life-132041>,
67. Reaper W., Smith L., Po idėjų pasaulį, Alma littera, Vilnius, 1995, psl.: 24,
68. Synnott A., The body: Social Process and Cultural Theory, Sociology of culture, Sage, London, 1991, p.390,
69. Steponavičiūtė B., Šiuolaikinei TV gresia išnykimas, Klaipėdos universitetas, 2006, Nr.: 6, psl.: 6, žiūrėta internete 11 25, prieiga per internetą:
http://www.ku.lt/spauda_tv/laikrastis/arch/200610.pdf,
70. Statistikos departamentas, prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt>,
71. Subrahmanyam K., Greenfield P., Tynes B., Constructing sexuality and identity in an online teen chat room, Applied Developmental Psychology, Nr.: 25, 2004, psl.: 651–666,
72. Sveikatos apsaugos ministerija, prieiga per internetą: <http://www.sam.lt/lt>,
73. Šiaudvytienė E., Kitoks mokymasis su Web 2.0, 2007 10 17, žiūrėta internete 2008 12 08, prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/68637>,
74. Šukaitytė R., Medijų menas kaip mokslinė – ekperimentinė erdvė, Menotyra, t.: 15. Nr.: 2, 2008, psl.: 60,
75. Tarptautinių žodžių žodynas, Alma littera, Vilnius, 2001, psl.: 310,
76. Tereškinas A., Esė apie skirtingus kūnus, Apostrofa, Vilnius, 2007,
77. The Oxford Pocket Dictionary of Current, Oxford University Press, 2008, žiūrėta internete 2008 10 15, prieiga per internetą: <http://www.encyclopedia.com/doc/1O999-bodylanguage.html>,
78. Twist J., Virtual gamers reveal themselves, 2004, žiūrėta internete 2008 11 01, prieiga per internetą: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/technology/3683260.stm>,
79. Valstybinė lietuvių kalbos komisija, prieiga per internetą: <http://www.vlkk.lt/>,
80. Vita-More, N., The New [human] Genre — Primo Posthuman, 2004, žiūrėta internete 2008 12 15, prieiga per internetą: <http://www.natasha.cc/paper.htm>,
81. Žilinskaitė V., Jaunimo vertybinis požiūris į vizualinę kultūrą: daktaro disertacija, Vilnius, 2007, psl.: 25-31,

82. Žukauskaitė, A., Geismo mašinos: psichoanalitinė ir šizoanalitinė perspektyvos, Filosofija. Sociologija, Nr.: 4, 2004, psl.: 31.